İ. Gündüz
tarafından bağışlanmıştır
TÜSTAV

BİLİM ve SANAT

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ
ŞUBAT 1981
75 TL.
2

FİLİSTİN KÜLTÜRÜ

Nazif TEPEDELENLİOĞLU
Sadun AREN
Sedrettin CÖMERT
Hasan HÜSEYİN
Gencay ŞAYLAN
Güney GÖNENÇ
Tunç TAYANÇ
Erkan OYAL

Muzaffer İlhan ERDOST
Abu FİRAS
Uğur KÖKTEN
Aziz ÇALIŞLAR
Remzi İNANÇ
Ataol BEHRAMOĞLU
Emre KONGAR

Timur SELÇUK
Ercan TURGUT
NİLÜFER
YELİZ
Nezih DANYAL
Varlık ÖZMENEK
Mehmet KÖK

Yurtlarından uzakta, komşu ülkelerde eğitim gören Filistinli çocuklar, geleceğe umutla bakıyorlar.

BİLİM VE SANAT
AYLIK KÜLTÜR
DERGİSİ

•

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
A. Naki ÖNER

•

Genel Yayın Yönetmeni
Varlık ÖZMENEK

•

Teknik Sorumlu
Vecdi BAŞKESİK

•

Dergi Adresi
Emek İşhanı Kat 13 No.: 1300
KIZILAY – ANKARA

•

Baskı
Kelaynak Yayınevi ve Matbaası
G.Mustafa Kemal Bulvarı 32/C

•

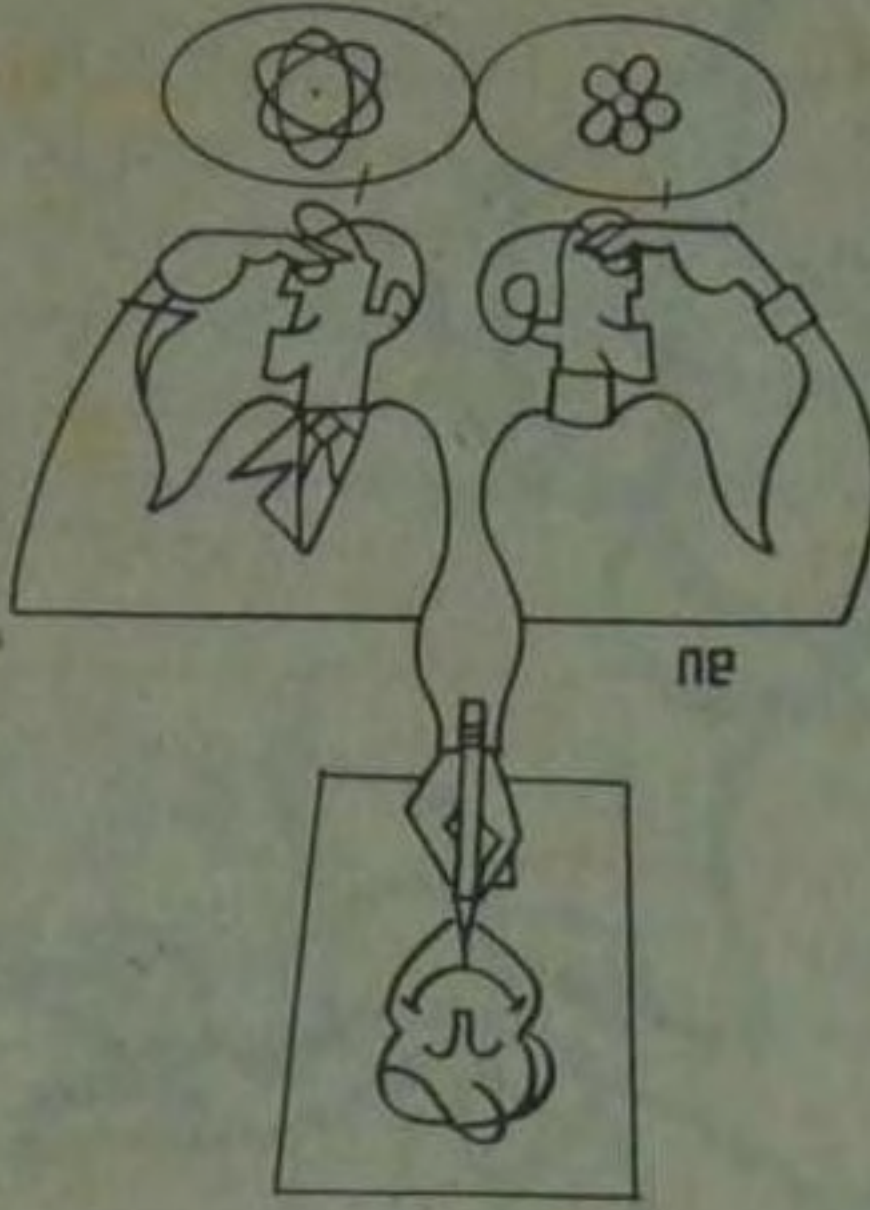
Abone
Yurt içi: Yıllık 900 / Altı Aylık 450 TL.
Yurt dışı: Yıllık 60 / Altı Aylık 30 DM.
Posta Çeki No: 125261

İçindekiler

Abone koşulları

ABONE OLMAK İÇİN: Posta Çeki 125261 No'lu hesaba 6 aylık veya 1 yıllık tutarın yatırılarak; abone adresinin açık olarak yazıldığı POSTA ÇEKİ "Alındı" makbuzunun arkasına "Abonelik başlangıç sayısı" belirtilerek adresimize gönderilmesini rica ederiz.

Sunuş

Bilim ve Sanat, ikinci sayısında iki konuya ağırlık vermeyi öngördü. Bunlardan birincisi "Filistin Kültürü" sorunu olarak tanımlanabilir. Türkiye'nin kamuoyu, Filistin olayının siyasal içeriği, Filistin halkının büyük dramı ve mücadelesi konusunda bilgi sahibi olmuştur. Bununla beraber, çok zor koşullar altında kurtuluş mücadelesi veren, yurdunu yitirmiş ve büyük bir çoğunluğu göçmen kamplarında yaşayan bir halkın kültürü, kültürel gelişme ile kurtuluş mücadelesi arasındaki karşılıklı etkileşim; kanımızca üzerinde çok önemle durulması gereken konulardır.

Bilim ve Sanat, bu amaçla Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Türkiye Temsilcisi Abu-Firas'la, Filistin kültürü hakkında bir söyleşi yaptı. Bu arada Abu-Firas'ın ölüm hücresinde idamını beklerken yazmış olduğu şiiri yayınlamak, bize büyük bir kıvanç verdi. Filistin kültürü ile ilgili yazıların hem çok ilginç bir tartışmayı ortaya koyduğuna, hem de Filistin halkı ile dayanışmamızı gösterdiğine inanıyoruz.

Dergimizin bu sayısında üzerinde ağırlıkla durulan diğer bir konu "kitle kültürü" sorunudur. Bu sorunla ilgili olarak arkadaşlarımız kitle kültürünün kavrâmsal tanımı üzerinde durmakta, büyük insan yığınları için evrensel, ulusal ve ileri bir kültür yerine tüketime, pazar mekanizmasına bağlı, geri ideolojik içerikli kültürün "halk kültürü", "halk beğenisi" diye öne sürülmesinin eleştirisini yapmakta ve buna karşı mücadelenin gerekleri üzerinde durmaktadırlar. Kuşkusuz bu konu, bir dergi sayısının kapsayamayacağı kadar geniş ve önemlidir. Bunun için de bu konu ile ilgili tartışmamız sürekli olacaktır.

Bu iki ağırlıklı konunun dışında, Nazif Tepedelenlioğlu'nun "Kim Korkar Matematikten" ve Sadun Aren'in "Ekonomik Bunalımın Düşündürdükleri" adlı yazılarının, kendi alanlarında bilimi kitlelere yaşatmanın çok yetkin örnekleri olduğunu düşünmekteyiz. Bunun yanında derginin birinci sayısında başlayan "Köy-Kent Romanı", müzik ve çizgi tartışmaları ile "1940'lı Yıllarda Edebiyat" yazılarını sürdürmekteyiz.

Sanat yazıları içinde, Bedrettin Cömert'in hiçbir yerde yayınlanmamış bir çalışmasını, Hasan Hüseyin'in kaleminden verirken, sanatsal işleviyle de özel bir değer taşıyan Muzaffer İlhan Erdost'un "Mektuplar"ını yayınlamakla büyük bir onur ve kıvanç duyuyoruz.

Evet, "Gösteri" sahnelerini ticari müzikaller sararken, Ankara Sanat Tiyatrosu "Hikaye-i Mahmud Bedreddin" oyunuyla 18. yılında önemli bir çabayı sürdürmekte. Bilim ve Sanat, kültür mirasını değerlendirme ana konusu çerçevesinde önümüzdeki sayılarda bu çabaları da işleyecek "batı tipi" sanatçı özgürlüğü sözleri, eşcinsellik edebiyatıyla ortalığı kaplayıp, gerçek sanatsal özgürlük sorununu bulandırmanın yöntemi olarak işlev görürken; birçok gerçek değerli sanatçı sanat çalışması kapılarının dışında bulunuyor. "Gerçekçilik" tartışmasını da temelden kavrayacak bir yaklaşımla bu konulara Bilim ve Sanat, önümüzdeki sayılarda girecek, bu tartışmaların "politika dışı sanat" savlarını da açıklığa kavuşturacağını düşünüyoruz.

KİM KORKAR MATEMATİKTEN ?

NAZİF TEPEDELENLİOĞLU

Sanırım bozuk eğitim düzenimizden, özellikle orta öğretimimizden olacak, çoğumuz matematikten çekiniriz. Matematik bir zamanlar ortaokulda, lisede sınıf geçmek için ezberlemek zorunda kaldığımız bir takım formüller, denklemler kargaşasıdır bizim için. Matematik, matematikçilerin, fizikçilerin, mühendislerin -yani o öteki kişilerin- işidir de biz daha çok edebiyattan, hukuktan, iktisattan, resimden, müzikten anlarız.

Matematik bir takım formüller ve simgeler yığını mıdır gerçekten? Elbette hayır. Böyle düşünmek ormanı ağaçlarla hayvanların karışımından oluşmuş bir bulamaç gibi görmeye benzer. Matematik nesnel gerçekten, insanoğlunun gene nesnel gerçeği daha iyi kavramak, onu biçimlendirmek için soyutladığı bazı kavramlar ve bu kavramlar arasındaki ilişkilerle uğraşır. Bu uğraşı sırasında da yöntem olarak mantığı kullanır. Formüller, simgeler birer araç ya da matematiğin dilidir yalnızca.

Bu nedenle matematik sanatta, edebiyatta, hukukta kısaca yaşamda kullandığımız yöntemlerin soyut bir sistematiğidir.

Leibniz'e göre müzik gizli bir aritmetik alıştırmasıdır. Ama müziğe kendini veren kişi sayılarla oynadığının bilincinde değildir. Buna klavsen ya da piyano çalan bir kişinin "logaritma" çaldığını da ekleyebilirdi.

İki notayı bir arada duymak, iki frekansı ya da iki sayıyı ve bu iki sayı arasındaki oranı algılamaktan başka birşey değildir. Demek ki armoni sorunu iki sayının oranını seçme sorununa eşdeğerdir.

Matematikte bir teoremin kanıtlanması için izlenen yöntemle mahkemede suçun ya da suçsuzluğun kanıtlanması için savcının ya da avukatın izlediği (ya da izlemesi gereken yöntem) aynıdır.

Başarılı dedektif tipleri Holmes'lar, Poirot'lar, Maigret'ler ya da Columbo'lar matematiğin yöntemleriyle tanışık, mugalata ve demagojiden uzak kişilerdir.

Resim sanatı aritmetiği (oran-orantıyı) ve geometriyi (perspektifi) ne kadar doğal bir biçimde içinde barındırır.

MATEMATİK GÜZELDİR

Eski Yunanlıların matematiği bilimden çok, bir sanat olarak görmeleri, gerçeği çok mu çarpıtır? Çarpıtsa bile bunda işe yararlık, kesinlik ve gerçeğin bir araya geldiği herşeyde güzelliğin de bulunmasının rolü yok mudur?

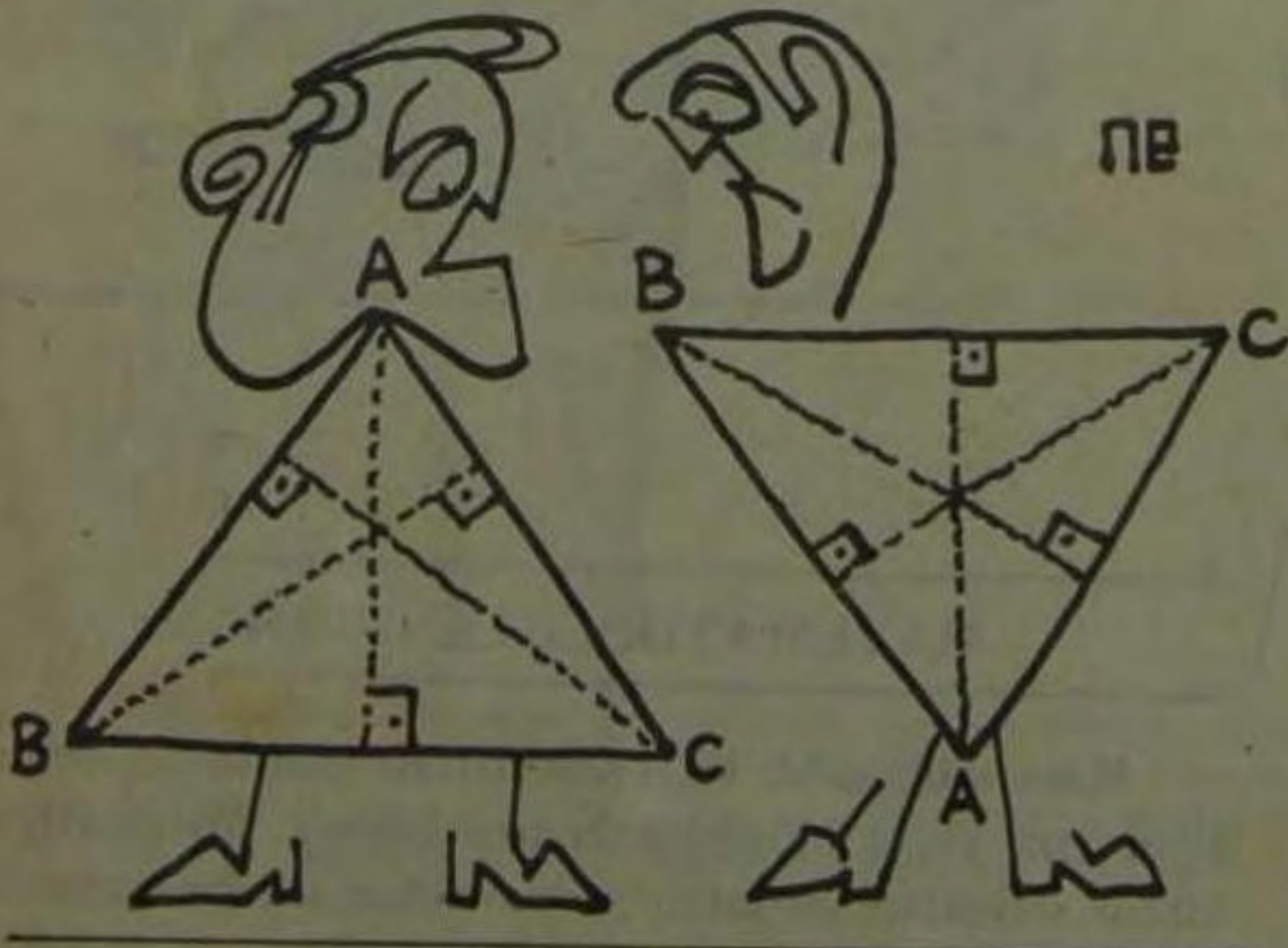
Düzensizlik beklediğimiz bir durumda birden düzen keşfedivermek insanı heyecanlandırmaz mı? Yandaki kareye bakınız. Kutulara rasgele yerleştirilmiş sessiz ve anlamsız gibi duran bu 16 sayı sırlarını bulduğunuz zaman birden bütünleşivermiyorlar mı?

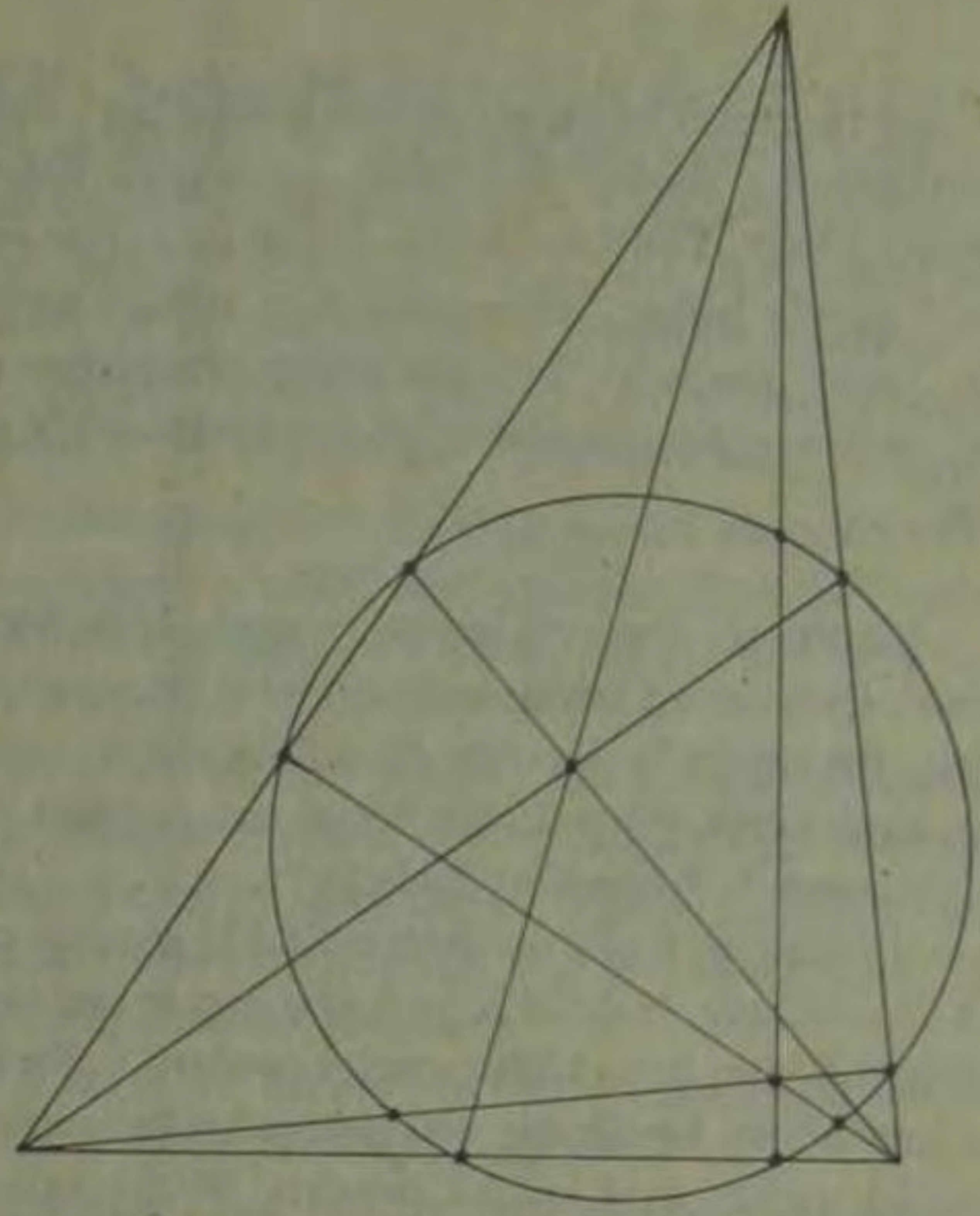
16	3	2	13
5	10	11	8
9	6	7	12
4	15	14	1

Albrecht Dürer'in "Melencolia" adlı gravüründe duvarda asılı durur bu kare. Alt sıradaki 1514 sayıları da gravürün yapıldığı tarihi simgeler.

Bir doğru üzerinde olmayan 3 nokta alalım. Bu 3 noktayı birleştirirsek bir üçgen elde ederiz. Şimdi her köşeden karşısındaki kenara birer dikme inelim. Bu dikmelere yükseklik diyoruz. Bir düzlemde iki doğru -eğer paralel değillerse- bir noktada kesişirler. Şu halde iki yüksekliğin bir noktada kesişmesi beklenir. Ama burada olağanüstü bir durum olur: Üçüncü yükseklik de aynı noktadan geçer. Yani bir üçgenin üç yüksekliği bir noktada kesişirler. Aynı özellik üçgenin kenarortayları (köşeleri karşı kenarların orta noktalarına birleştiren doğru parçaları) ile açıortayları (üçgenin iç açılarını iki eşit parçaya bölen doğrular) için de geçerlidir.

Buraya kadar size üçgenle ilgili pek yeni birşey söylemediysem, okumaya devam edin:

Bir doğru üzerinde olmayan 3 nokta bir çember belirler. Şu halde üçgenimizin kenarlarının orta noktalarından bir çember geçirebiliriz. Şimdi üçgenin dördüncü bir noktasının da bu çember üstünde olması büyük bir rastlantı olurdu doğrusu. Ama bir nokta değil 3 nokta daha, yüksekliklerin ayakları da aynı çemberin üstüne düşer. Bitmedi. Yüksekliklerin kesişim noktasını köşelere bağlayan doğru parçalarının orta noktaları da aynı çemberin üstündedir. İşte size Euler'in 9 nokta çemberi. Üstelik Euler kördü. Euler bu çember üzerinde üçgenin daha 22 özel noktasının bulunduğunu bilseydi ne sevinirdi kimbilir.

Üçgen denen elmasın güzellikleri bu yazının boyutlarını çok aşar. Bu nedenle biz şimdi geometrinin elmas'ını bırakıp aritmetiğin -ya da sayılar kuramının- yakutuna çevirelim dikkatimizi.

1, 2, 3, ... sayılarına doğal sayılar diyoruz. Bu sayılar içinde kendinden ve 1'den başka hiçbir sayıya bölünmeyen sayılara da yakutlar -hayır- asal sayılar diyoruz. Örneğin 2, 3, 5, 7, 11, 13, 17 sayıları gibi. 9 sayısı asal değildir, çünkü 9 3'e bölünür. Görüldüğü gibi 2 dışında hiçbir çift sayı —2'ye bölündüğü için- asal değildir.

Her doğal sayı yalnızca tek bir şekilde asal çarpanlarla ifade edilebilir. Örneğin $30 = 2 \times 3 \times 5$. 30 sayısı başka asal çarpanlarla ifade edilemez. Öyleyse sayıyı verdiğiniz zaman asal çarpanları, asal çarpanları verdiğiniz zaman sayıyı belirlemiş olursunuz. Bu nedenle asal sayılar doğal sayıların yapıtaşları - yakutlarıdır.

Acaba kaç tane asal sayı vardır. Yani asal sayıların sayısı sonlu mudur? Bu problemi ilk ele alıp çözen geometrinin dedesi Öklid'dir:* Asal sayıların sayısı sonsuzdur. Yani verilen her asal sayıdan daha büyük başka bir asal sayı bulunabilir.

Bu teoremin kanıtlanmasında kullanılan yöntem matematiğin bir başka güzelliğini yansıtması bakımından dikkati çeker. Yöntem olmayana ergi (*reductio ad absurdum*) adıyla bilinir. Teoreminizdeki hükmü kanıtlamak için "peki" dersiniz, "hükmün doğru olmadığını varsayalım" ve bu varsayımın sizi çelişkiye götürdüğünü gösterirsiniz.

Şimdi asal sayıların sayısının sonlu olduğunu varsayalım. Öyleyse en büyük asal sayı diye bir sayı olması gerekir. Bu sayıya N diyelim. Şimdi en küçük asal sayı 2' den başlayarak N'ye kadar bütün asal sayıları çarpalım ve çarpıma 1 ekleyelim: 2x3x5x7x...x N + 1 (Örneğin N = 13 olsaydı bu işlem sonucu 30031 sayısını elde edecektik). Bu sayı N dahil N'ye kadar hiçbir asal sayıya bölünmez. Kalan hep 1 olur çünkü (neden?). Şu halde ya bu sayı N'den büyük bir asal sayıya bölünüyordur, ya da kendisi asaldır (yukardaki örnekte 30031 asal değildir ama iki asal çarpımının ikisi de 13'ten büyüktür: 30031 = 59 x 509). Öyleyse her iki durumda da N en büyük asal sayı olamaz. Demek ki verilen her asal sayıdan daha büyük başka bir asal sayı vardır.

Şimdi asal sayıların sayısının sonsuz olduğunu kanıtladığımıza göre, asal sayıların tümünü gösteren bir tablo yapamayacağımız ortaya çıkıyor. Peki acaba $a = f(n)$ şeklinde öyle bir formül bulabilir miyiz ki n1, 2, 3, 4,... şeklinde doğal sayılar içinden geçerken a da asal sayılara teker teker -hiçbirini atlamadan- eşit olsun? * Yanıt hayır. Günümüze kadar böyle bir formül bulunamadı. 1640 yılında Fermat n'nin bütün değerleri için asal sayıları veren bir formül ortaya attı: $2^{2^n} + 1$. Bu formül n = 1 için 5, n = 2 için 17, n = 3 için 257 ve n = 4 için 65537 sayılarını verir. Gerçekten de bu sayıların tümü asaldır. Ancak bu formülün açıklanmasından yaklaşık 100 yıl sonra Euler (gene mi Euler?) bu formülün n = 5 için verdiği 4.294.967.297 sayısının asal olmayıp 641 ile 6.700.417 sayılarının çarpımı olduğunu gösterdi. Bugün $n > 5$ için formülün verdiği sayılar içinde asal sayı olup olmadığı bilinmiyor.

FERMAT'NIN SON TEOREMİ

Söz tamsayılardan ve Fermat'dan açılmışken Fermat'nın son teoreminden söz etmemek olmaz.

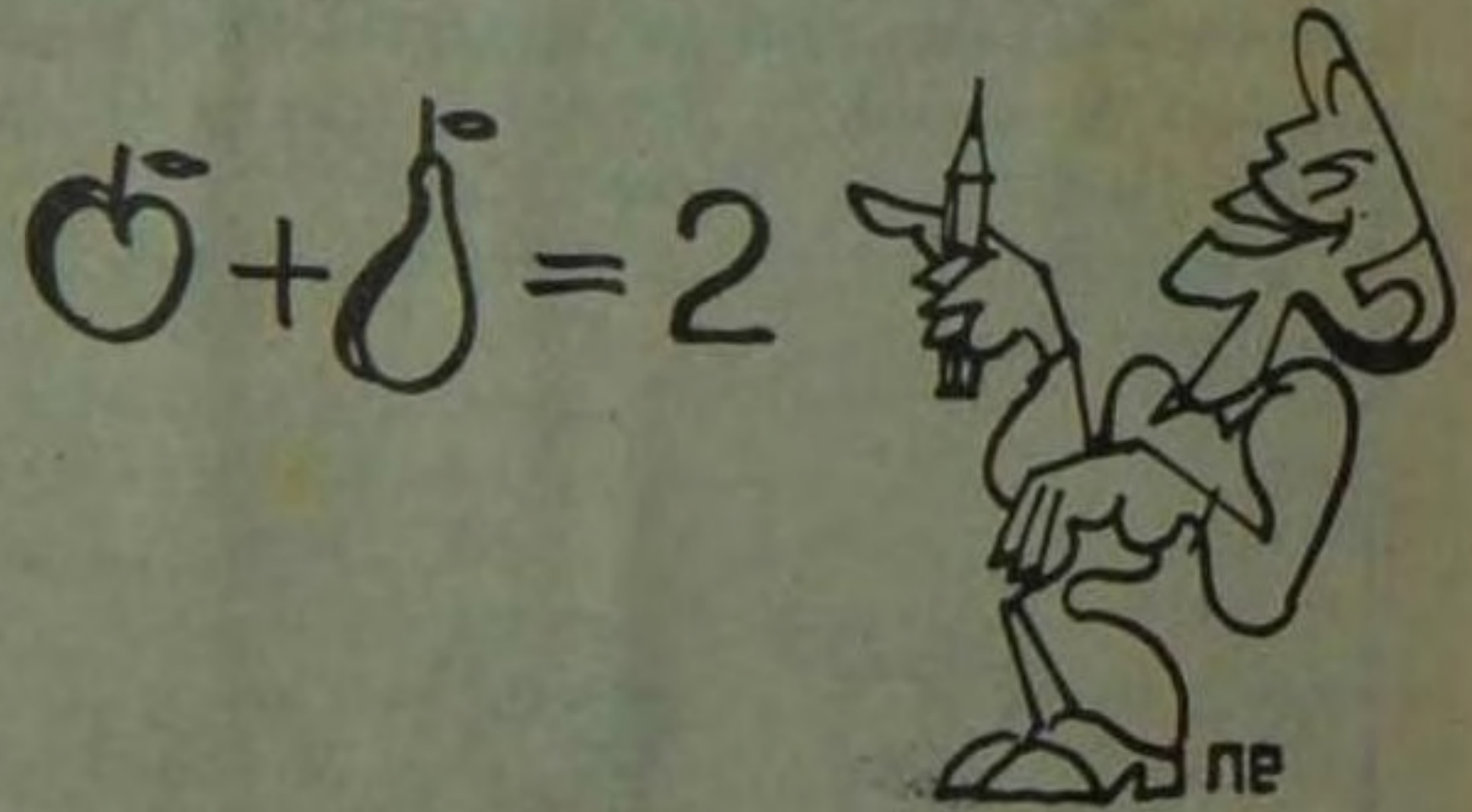
Eski Mısır'da işini seven her marangoz kenarlarının uzunluğu 3:4:5 olan her üçgenin bir dik üçgen olduğunu biliyordu.

Daha sonraları bizde "eşek davası" olarak öğretilen Pisagor teoremi de aynı şöye söylüyordu zaten: $3^2 + 4^2 = 5^2$.

3. yüzyılda İskenderiyeli Diyofantus 3, 4 ve 5'in bu özelliği sağlayan tek tamsayı üçlüsü olmadığını, bu şekilde sonsuz sayıda tamsayı üçlüsü bulunabileceğini gösterdi: $5^2 + 12^2 = 13^2$, $6^2 + 8^2 = 10^2$, $7^2 + 24^2 = 25^2$ vb. Bu şekilde her üç kenarı da tamsayı olan dik üçgenlere şimdi Pisagor üçgenleri deniyor. Şu halde dik kenarlarının uzunluğu tamsayılar x ve y, hipotenüsünün uzunluğu da tamsayı z y olan bir Pisagor üçgeni $x^2 + y^2 = z^2$ bağıntısını sağlar.

Peki acaba kare alacağımıza küp alsak, $x^3 + y^3 = z^3$ denklemine tamsayı çözümler bulabilir miyiz? Ya da herhangi bir tamsayı n için $x^n + y^n = z^n$ denklemini sağlayan tamsayılar var mıdır? Fermat 1637'de Diyofantus'un *Arithmetica* adlı kitabının yeni çıkan Fransızca çevirisini okurken, Pisagor üçgenlerinin anlatıldığı sayfanın yanındaki boşluğa, $n > 2$ için yanıtın hayır olduğunu yazdı ve devam etti: *"Cujus rei demonstrationem, mirabilem sane, detexi; hanc marginis exiguitas non caperet"*. "Bu önermenin harikulade bir kanıtını buldum, ancak bu sayfa kenarında bunu yazacak yer yok."

Ölümünden sonra bu kitap Fermat'nın kitaplığında bulundu ama önermenin kanıtına rastlanmadı. Bu 300 yıl önceydi. O zamandan beri dünyanın en iyi matematikçileri teoremi yeniden kanıtlamaya çalıştılar, çalışıyorlar. 300 yılda epey yol alındı. Bugün n'nin 269'dan küçük değerleri için $x^n + y^n = z^n$ nin tamsayı çözümü olmadığı biliniyor. Ama genel bir n için hâlâ bir kanıt bulunamadı.

MATEMATİK EĞLENDİRİR

Matematik ciddi bir bilim dalıdır ama bu, matematiğin asık yüzlü olduğu anlamına gelmez. Matematiğin birçok dalından; cebirden, geometriden, sayılar kuramından, çizge kuramından, olasılık kuramından ya da topo-

lojiden, bilmeceler; hoşça vakit geçirtici, düşündürücü problemler yaratmak mümkündür.

Aşağıya, seveceğinizi umduğum birkaç problem alıyorum.

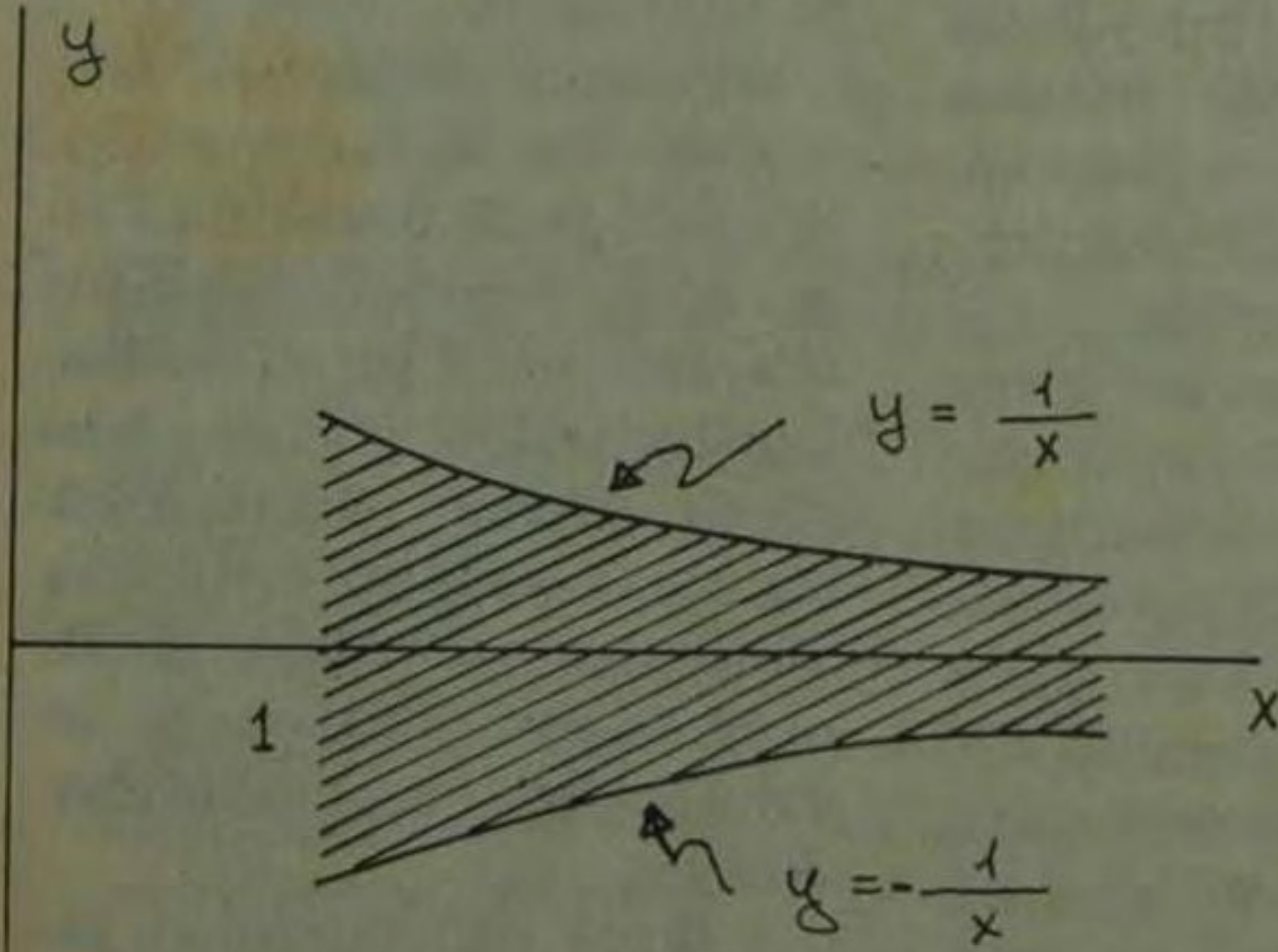
Somunu bölmek: Öyle bir kural bulun ki, iki kişi aralarında bir somun ekmeği eşit olarak bölebilsinler ve bu işlemi yaptıktan sonra ikisi de bu bölme işleminin en adil biçimde yapıldığına inansın.

Kural şöyle: Kişilerden biri somunu ikiye keser, öbürü de kesilen parçalardan istediğini seçer.

Peki kişilerin sayısı 2'den çoksa kuralımızı genelleştirebilir miyiz?

Dikkat edilirse buradaki ana nokta bölmenin mutlak olarak eşit yapılması değil, bölme işlemine herkesin eşit oranda katılıp eşit sorumluluk taşıması ve dolayısıyla sonradan yakınmamasıdır.

Sayıları toplamak: Şimdi bakın, söyleyin eşinize ya da arkadaşınıza, alt alta herhangi iki sayı yazsın. Bunun altına da bu iki sayının toplamını yazsın. 4. sayı olarak dizideki 2. sayı ile 3. sayının toplamını yazsın ve böylece her sayı kendisinden önce gelen iki sayının toplamı olacak şekilde, ilk yazdığı iki sayı dahil 10 sayılık bir dizi oluştursun. Bu işi tamamlayınca sizi çağırsın. Siz de gidin bu 10 sayının toplamını bir çırpıda yazıverin. Toplam, dizideki 7. sayının 11 katıdır çünkü (neden?).

Açıkgöz boyacı: Şekilde $y = 1/x$ ile $y = -1/x$ hiperbolleri görülüyor. Bu iki hiperbol arasında kalan ve $x = 1$ noktasının sağına düşen alanı boyamak için çağrılan boyacı ustası alanın sonsuz olduğunu farkedince düşünür. Bakar ki bu şekli x ekseni tarafında döndürünce meydana gelecek zurnaya benzer cismin hacmi sonlu (3, 14'e eşit). "Şu halde" der, "ben önce hacmi oluştururum. Hacmin içini boyayla doldururum, sonra da boya kuruyunca hacmi ortadan ikiye keserim. Bu şekilde sonsuz alanı sonlu miktarda boyayla boyamış olurum." Nerde yanılıyor boyacı?

Kulağı kesik satranç tahtası: Bir satranç tahtasının ana köşegenlerinden birinin iki ucundaki köşelerdeki iki kareyi kesip atalım. Geriye kalan 62 kare, her biri iki kareyi örtecek şekilde 31 domino taşı ile kapatılabilir mi?

Yanıt: Kapatılamaz (neden?).

(Bu önermenin harikulade bir kanıtını biliyorum, ama burada yazacak yerim kalmadı.)

Çözümlerinizi, bu yazıyla ilgili görüşlerinizi, bu sayfalarda görmek istediğiniz konuları bana yazarsanız sevinirim.

Bilim Adamları Rehberi

Janos Bolyai (1802-1860), Macar matematikçisi
Diyofantus (210-280), Yunan matematikçisi
Albrecht Dürer (1471-1528) Alman ressamı- matematikçisi
Leonhard Euler (1707-1783), İsviçreli matematikçi
Pierre de Fermat (1601-1665), Fransız matematikçi
David Hilbert (1862-1943), Alman matematikçisi
Wilhelm G. Leibniz (1646-1716), Alman felsefecisi, matematikçisi
Nikolay I. Lobaçevski (1793-1856), Rus matematikçisi
Öklid (M.Ö. 325 - bilinmiyor) Yunan matematikçisi
Pisagor (M.Ö. 582 - M.Ö. 497), Yunan felsefecisi
Georg F. B. Riemann (1826-1866), Alman matematikçisi.

Kaynaklar

1- Lionnais, F.L., (Editör) Great Currents of Mathematical Thought, Dover, 1971.
2- Asimov, I., Asimov's Biographical Encyclopedia of Science and Technology, Pan Books Ltd., 1972.
3- Gamow, G., One Two Three... Infinity, Bantam Books, 1967
4- Greenblatt, M.H., Mathematical Entertainments, Thomas Y. Crowell Company, 1965.

* Dedesi diyorum, çünkü kendisi geçen yüzyılın ikinci yarısında Riemann, Bolyai, Lobaçevski ve Hilbert tarafından geometri ailesinin reisliğinden sürüldü. Bu konuyu belki gelecekteki bir yazıda anlatırım.

* Örneğin $a = 2n$ formülünde n doğal sayılar içinden geçerken a'nın da çift sayılar, $a = 2n+1$ formülünde ise tek sayılar içinden geçtiğini hatırlatmak isterim.

EKONOMİK BUNALIM VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

SADUN AREN

Ülkemizin son birkaç yıldır içinde bulunduğu ağır ekonomik bunalım ve bunu aşmak için 24 Ocak 1980'den beri alınmakta olan önlemler, son bir yıl içinde yoğun bir biçimde incelenmiş ve tartışılmıştır. Bu tartışmalar söz konusu kararlarla başlatılmış olan "istikrar programı"nın, ilk yürürlüğe konduğu zaman kamuoyuna sunulduğu gibi, her derde deva bir ilaç, gerçeklere dayanan tek çıkış yolu olmadığını ortaya koymuştur. Bugün artık başlangıçtan beri programı destekleyenler, onu cesur ve gerçekçi bulanlar bile, uygulamadan alınan sonuçları gördükçe, ilk güvenlerini yitirmeye ve en azından bazı düzeltme ve ekler yapılması gerektiğini düşünmeye başlamışlardır.

İstikrar programının içerdiği önlemler, bunların ne anlama geldikleri ve uygulamadan alınan somut sonuçlar yeterince tartışıldığı için, bunların bir kere de burada tekrarında bir yarar görmüyoruz. Bu nedenle biz bu yazıda konunun, yani bunalımın ve buna karşı uygulanan istikrar programının, yeterince hatta belki de hiç ele alınıp tartışılmamış olan iki yanı üzerinde kısaca duracağız.

Üzerinde duracağımız birinci konu, bunalıma konulan teşhis ile ilgilidir. Genel olarak, içinde bulunduğumuz bunalım, hükümetlerin kötü ve beceriksiz yönetimine, petrol fiyatlarındaki büyük artışlara ve bir de ülkemizin olanaklarının üzerinde yaşamasına ve dolayısıyla dışarıya aşırı borçlanmasına bağlanmaktadır.

Kötü yönetim tezine katılmaya olanak yoktur. Çünkü açıktır ki, ülkemizin son 3-4 yıldır, daha önceki yıllara göre, ekonomi alanında daha kötü yönetilmiş olduğunu söyleyemeyiz. Bilindiği gibi ülkemiz, öteden beri, aşağı yukarı aynı politik ve bürokrat kadrolar tarafından ve aynı kurumsal ve yasal çerçeveler içinde yönetilmiştir. Bu yönetimin, diyelim 1970-76 döneminde ülkeyi iyi yönettiği, fakat 1976'dan sonra birden bire bozulduğunu söylemek, elbette ki, gerçeklere uygun düşen bir yargı olmaz.

Mensubu bulunduğumuz dünya kapitalist sisteminin ABD, B.Almanya, Fransa, İngiltere ve Japonya gibi en gelişmiş ve en iyi yönetildiklerinden şüphe edilemeyecek olan ülkelerinin de son yıllarda ağır bir ekonomik bunalım içinde olmaları, bunalımın kötü yönetimle açıklanamayacağının diğer bir kanıtıdır.

Petrol fiyatlarındaki artışa gelince: Ülkemizin bugün çekmekte olduğu sıkıntılarda bunun bir payı olduğunda şüphe yoktur. Ancak bu pay, ekonomik yaşamın işleyişini bozucu (bunalım yaratıcı) değil, fakat daraltıcı niteliktedir. Yani tıpkı kuraklık yüzünden mahsulün az olması gibi bir etki yapması söz konusudur. Ülke sıkıntıya düşer, fakirleşir ama, bu yüzden ekonomisi hastalanıp bunalıma düşmez. Kaldı ki petrol fiyatlarının artışı yerli enerji kaynaklarına yönelmeyi özendirerek toplam ekonomik faaliyet hacminin artırılmasına da yol açabilir. Ayrıca, ihraç mallarının fiyatları artırılarak petrolden uğranılan kaybın kısmen ya da tamamen telafi edilmesi olanağı da vardır. Nitekim ileri batı ülkeleri bunu gerçekleştirmişlerdir.

Ekonomik bunalımı petrol fiyatlarındaki artışa, yani sistem dışı bir öğeye bağlamak, gerçek nedeni görmemek ya da görüp de üstünü örtmek olur. Bunalımın gerçek nedeni kapitalizmin kendisi, ondaki iç çelişkilerdir. Batıdaki bunalımın petrol fiyatlarının artışından önce 1970'lerin başlarında para bunalımı biçiminde başlamış olması bunun bir kanıtıdır. Kaldı ki, kapitalizmin tarihinde bu tür devrevi bunalımların pek çok örnekleri vardır. Petrol fiyatlarındaki artış var olan bu bunalımı belki sadece şiddetlendirmiştir.

Bunalımın Türkiye'de daha şiddetli olması, ekonomik gücümüzün göreli olarak zayıf olmasından ötürüdür. Kapitalist dünyanın daha güçlü ülkeleri, bunalımlarının yükünü daha güçsüz ülkelere aktarabilmek olanağına sahiptirler. Nitekim Türkiye'ye göre daha güçsüz olan ülkeler, bizdekinden de daha şiddetli bir bunalım içindedirler.

Böylece sözü bunalımın nedeni olarak öne sürülmüş olan üçüncü teşhise getirmiş oluyoruz. Yürürlükteki istikrar programının -ki özü bakımından ekonomik faaliyet hacmini daraltıcı niteliktedir- savunucularına göre, Türkiye şimdiye kadar kendi öz olanaklarının üstünde bir yaşam sürdürmüş (tü-

TABLO 1– TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET AÇIKLARI (Milyon Dolar)

Yıllar	1956 fiyatlarıyla	Cari fiyatlarla	Fark
1956	102.4	102.4	–
1957	13.5	54.6	41.1
1958	9.4	67.5	58.1
1959	8.3	116.2	107.9
1960	7.2	147.5	140.3
1961	11.0	162.7	151.7
1962	77.3	241.9	164.6
1963	163.0	319.5	156.5
1964	7.2	126.6	119.4
Toplam	398.9	1 338.6	939.5

Kaynak: Türkiye Ticaret Hadleri, DPT Yayınları, S. 32

TABLO 2– TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET AÇIKLARI (Milyon Dolar)

Yıllar	1970 fiyatlarıyla	Cari Fiyatlarla	Fark
1970	360	360	–
1971	480	494	14
1972	671	678	7
1973	666	769	103
1974	916	2 246	1 330
1975	1 199	3 338	2 139
1976	1 187	3 169	1 982
1977	1 339	4 043	2 704
1978	511	2 311	1 800
1979	547	2 808	2 261
Toplam	7 876	20 216	12 340

Kaynak: 1979 Ekonomik Raporu, DİSK Yayınları, S. 119

ketim ve yatırım yapmış) ve bunu da dışa borçlanarak finanse etmiştir. Bu hep böyle devam edemeyeceğine göre, bunalımın temelinde yatan bu aykırı duruma bir son vermek ve ayağımızı yorganımıza göre uzatmak zamanı çoktan gelmiştir. İstikrar programı enflasyonu durdurmanın yanısıra bu durumu da düzeltmeyi amaçlamaktadır. Hemen şunu belirtelim ki, bu teşhisin kendisi tedavinin ekonominin küçültülmesinde olduğunu içermektedir.

Bu teşhise katılmaya, hele onu haklı görmeye de olanak yoktur. Çünkü Türkiye gerçek anlamda olarak, yani dışarıya verdiği değerlerden daha fazla dışardan değer aktaran bir ülke değildir. Zaten buna ileri kapitalist ülkeler müsaade de etmezler. Fiilen istatistiklerde parasal olarak böyle bir durum görülüyorsa, bunun nedeni sattığımız malların dünya piyasalarındaki fiyatlarının aldığımız malların fiyatlarına göre devamlı olarak düşmekte, yani ticaret hadlerinin (terms of trade) devamlı olarak aleyhimize değişmekte olmasıdır. Aşağıdaki tablolarda bunu görüyoruz.

1 numaralı tablo, eğer ithalat ve ihracatımızın birim fiyatları 1956'daki düzeylerini korusalardı, 1956-64 arasındaki 9 yıllık dönemde toplam dış ticaret açığımızın 399 milyon dolardan ibaret kalacağını göstermektedir. Bu açığın ciddi bir borçlanmaya neden olmayacağı ortadadır. Oysa toplam cari açık -sadece fiyatlar aleyhimize değişmiş olduğu için- 1.388 milyon dolar olmuş ve 940 milyon dolarlık bir kayba uğranılmıştır. 2 numaralı tablo çok daha açıktır. Buna göre eğer 1970 yılındaki ihracat ve ithalat fiyatları değişmeselerdi, 1970-1979 dönemini kapsayan 10 yılda toplam dış ticaret açığımız 7.8 milyar dolar olacaktı. Bu açığı da aynı dönemde 10 milyar dolar civarında gerçekleşmiş olan işçi dövizleriyle rahatça kapatabileceğimiz ve hiç borçlanmayacağımız ortadadır. Oysa toplam cari açık -sadece fiyatlar aleyhimize değişmiş olduğu için- 13 milyar fazlasıyla 20.2 milyar dolar olmuş ve büyük ölçüde borçlanmak zorunda kalınmıştır.

Bu sayılar gösteriyor ki, Türkiye gerçek anlamda olarak az üretip çok tüketen ve böylece başkalarının sırtından geçinen bir ülke değildir. Ticaret hadlerinin aleyhe değişmesinden ötürü istatistiklerde parasal açıdan fiilen böyle görünmesi bu gerçeği değiştirmez. Gerçi bugün Türkiye'nin borç içinde olduğu somut bir olgudur. Bu olguyu -daha doğrusu olup bittiyi- kabul etmek zorunluğu vardır. Ama bunu içi

mize sindirmek ve haklı bulmak olanaksızdır.

Üzerinde durmak istediğimiz ikinci konu, bunalımı aşmak için 24 Ocak 1980 kararlarıyla başlatılan istikrar programının altında yatan dünya görüşü (felsefe) ile ilgilidir. Bilindiği gibi uygulanmakta olan istikrar programı, esas olarak, ekonomik yaşamın serbest piyasa güçlerine, yani fiyat mekanizmasının düzenleyiciliğine terkedilmesini öngörmektedir. Bu nedenle, fiyatlar ve iç ve dış ticarete konulmuş olan her türlü tahdit ve müdahaleler kaldırılarak fiyat mekanizmasının serbestçe işlemesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Faiz hadlerinin serbest bırakılması, döviz kurlarının dünya piyasa koşullarına göre sık sık ayarlanması, fiyat desteklemelerinin (sübvansiyonların) kaldırılması bu yöndeki temel önlemlerdir.

Demek oluyor ki, izlenmekte olan ekonomi politikası ekonomik yaşamın serbest fiyat mekanizması tarafından en doğru bir biçimde düzenlenip işletileceği görüşüne dayanmaktadır. Diğer taraftan biliyoruz ki, fiyat mekanizması bireylerin üretici ve tüketici olarak çıkarlarını en üst düzeyde gerçekleştirme içgüdüleri ve çabaları ile işler. Bu çabalar piyasada arz ve talep olarak somutlaşırlar.

Bu böyle olunca, açıktır ki, fiyat mekanizmasının en iyi düzenleyici olduğuna inanmak, aynı zamanda, bireylerin özel çıkarlarıyla toplumun genel çıkarları arasında *doğal bir uyum* olduğuna da inanmak demektir. Belki, ekonomi kitaplarının tam rekabet dedikleri piyasa koşullarının egemen olduğu küçük üreticilerden oluşan basit yapılı toplumlarda böyle bir uyumdan -o da çok sınırlı bir ölçüde- söz edilebilir. Ama bugünün Türkiye'si için böyle bir uyumdan söz etmek, böyle bir uyumun varlığını kabul etmek olanaksızdır. Bilindiği gibi ülkemizde tekeller yaygındır. Tekel, rekabetin yokluğu demektir. Oysa rekabet serbest olmayınca fiyat mekanizması düzenleyici işlevini göremez. Ayrıca Türkiye basit değil, karmaşık bir toplumsal yapıya sahiptir. Bu demektir ki, aynı bir olayın çeşitli sınıf, tabaka ve gruplar üzerindeki etkileri aynı değil, farklı farklıdır. Örneğin devalüasyonun ihracat sektörü üzerinde olumlu, ithalat sektörü üzerinde olumsuz etkileri vardır. Ayrıca her sektör içindeki etki de çeşitli gruplara ve durumlara göre değişik olur.

Zaten fiyat mekanizmasının en rahat bir biçimde işlediği zaman bile en iyi düzenlemeyi yapacağı söylenemez. Ne arzın üretimin topluma olan gerçek maliyetini, ne de talebin malların topluma olan gerçek faydasını yansıtmadığı bilinmektedir. Böyle olunca bunlar tarafından belirlenen fiyatın da gerçekleri yansıtan iyi bir düzenleyici olamayacağı açıktır.

Son olarak, fiyat mekanizmasının ya da serbest piyasa güçlerinin var olan gelir dağılımını veri olarak aldığını ve düzenlemelerini o çerçeve içinde yaptığını da gözden uzak tutmamak gerekir. Böyle olunca, açıktır ki, fiyat mekanizmasının ülkenin ekonomik olanaklarının yüksek gelirlilerin hizmetine yöneltmesi, düşük gelirlilerin ise en acil ve temel gereksinmelerini bile ihmal etmesi kaçınılmazdır.

Bütün bu söylediklerimiz şuna indirgenebilir: Serbest fiyat mekanizması bir *doğa kuralı* olarak toplumun ekonomik yaşamını belli bir biçimde düzenleyebilir. Tıpkı "güçlü yaşar, zayıf ölür" doğa kuralının hayvanlar aleminin yaşamını düzenlemesi gibi. Ama bu düzenleme, insan toplumlarının binlerce yıldır yapageldiği mücadelelerle oluşan toplumsal bilinçlerine, adalet duygularına ters düşer. Bir kuralın doğa kuralı olması, insanların ona saygı duymalarını ve onu benimsemelerini gerektirmez. İnsanların doğa karşısındaki tutumları ona uymak değil, tersine onu değiştirerek ona egemen olmak yönünde gelişmiştir ve gelişmekte devam etmektedir.

Demek oluyor ki, 24 Ocak kararları ile başlatılan liberal ekonomi politikası enflasyonu önleyip, hatta dış dengeyi de sağlayarak ekonomik hayatı bir düzene sokabilir. Kararlarda yeterince ısrar edilirse bu sonuç mutlaka gerçekleşir. Ama bu düzenleme ancak diğer toplumsal amaçlar pahasına, yani somut olarak işsizlik, büyük emekçi kitlelerin ağır geçim sıkıntılarına düşmeleri ve hatta küçük ve orta sermayenin ezilmesi pahasına gerçekleşebilir. Böyle bir sonuca başarı demek de, herhalde bilimsel gerçeklere dayalı ve gönül ferahlığıyla verilecek bir yargı olmaz.

Burada hemen şunu da belirtelim ki, uygulanan istikrar programında bütün fiyatlar ve bu arada kârlar, faizler ve kiralar serbest bırakılırken ücretlerin ve maaşların denetim altında tutulmaları açık bir haksızlık ve tutarsızlıktır ya da demek ki liberalizm budur.

BİZ ŞİİR'E NEDEN ŞİİR DERİZ ?

Bu yazı, 11 Temmuz 1978 sabahı canına kıyılan Doç. Dr. Bedrettin Cömert'in hiçbir yerde yayımlanmamış bir yazısı. Yazıyı, Hasan Hüseyin'in yayıma hazırladığı, Bedrettin Cömert'in "Dil ve Sanat" adlı yapıtından aldık.

BİLİM ve SANAT

BEDRETTİN CÖMERT

Bir yandan gelişi güzel yapılan ve anlaşmayı engelleyen dilsel türetmelerden yakınıyoruz; öte yandan da, zorunlu gereklilikler ve sağlam dayanaklar olmadığı halde sözcük türetme tutkusuna kapılıyoruz. Aslında bir dildeki sözcük sayısının çokluğu o dilin varsıllığının önemli bir belgesidir. Ne var ki, türetilen bazı sözcüklerin yaşama olanağından yoksunlukları deneylerle saptandığı halde -ki bu durumda tek deney biçimi kullanımdır-, o sözcükleri kullanıma ille de itmek için diretmek ve giderek, bireysel bir kuş dili yaratma tehlikesini de göze alarak, "Ben bunu böyle kullanacağım" diye kesip atmak, öznel, keyfi, gerçek dışı bir davranış oluyor. Özellikle dilimizin özleşmesi gibi bilimsel özen ve dikkat gerektiren bir konuda, bilimsel temellere dayanmayan bireysel çıkışlar, salt çıkış olarak belki bağışlanabilir ama, bu çıkışları dilin canlı kullanımına ters düşecek biçimde savunup benimsetmeye çalışmak, dilimizi karşıt yönde bozmaya yeltenenlerin doğrultusuna düşmek olur. Birey elbette sözcükler önerecektir, önermek de zorundadır. Hele yazarların, ozanların dilin düşünce ve duyarlık yeteneğini yeni anlatım araçlarıyla çoğaltmaları kadar doğal birşey olamaz. Ferdinand de Saussure'ün söz/dil ayrımında, bireysel bir eylem olan konuşmanın, yani söz'ün gerçekleşmesi için, toplumsal bir anlaşmalar dağarcığı olan dil'in varlığı gerekliyse de, dil'in yerleşmesi için de söz'ün etkinliği gereklidir. Saussure, tarihsel bakımdan söz'ün dil'den önce geldiğini vurgular. Ne var ki, değersel bir yapı, bir dizge, toplumsal bir kurum olan dil, bireylerin konuşma eylemlerini kendi yapısal kural ve ilkelerine göre yönetmeye başladığı andan itibaren, bireyin dili etkileme derecesi hayli azalmış olur, hatta bazı durumlarda tümden ortadan kalkmıştır. Bugün birisi çıkıp "ekmek" kavramını, /e-k-m-e-k/ ses dizisiyle (yani işitim imgesiyle) anlatacak yerde, /e-l-m-e-k/ demeye kalksa, herhalde bireyin dil üzerindeki etkisi ilkesine dayanarak, "olur" diyemeyiz, çünkü herşeyden önce Türkçe denilen dil dizgesinde "elmek" diye bir değer yoktur. Demek ki, bireyin dili etkileme gücü, dil dizgesinin yapısal özellikleriyle kısıtlıdır. Ayrıca, günlük yaşamla bunca içli dışlı olan "ekmek" gibi bir nesnenin işitme imgesinin neden değiştirilmek istendiği de şaşkınlığımıza yol açar.

Öneriler her zaman, az önceki örnekte olduğu gibi kendi dil dizgemizde bulunmayan "acayip" ses dizileri olarak sunulmazlar elbette. Genellikle ya tanışık olduğumuz ya da dil dizgemizin kabul edebileceği anlam birimleri olarak öne sürülürler. Bu durumda şu üç temel koşulu dikkate almamız gerekir:

TELEVİZYON VE KİTLE KÜLTÜRÜ

Dr. ERKAN OYAL

Televizyon kitle kültürü ilişkisi ilk bakışta berraklıktan uzak görünür. Televizyon bir yönüyle geniş kitlelerin çalışma süreleri dışında kalan zamanlarını doldurarak onların kültürel etkinliklerini kısıtlamakta, öteki yönüyle de kitleye belirli bir kültür taşıyarak, onun tanınıp, yaygınlaşmasına olanak sağlamaktadır. Başka bir deyişle, kültürel yozlaşma ve kültürel demokratlaşmaya katkıda bulunması olanaklı bir araçtır televizyon. Bu kısa yazıda, günümüzde televizyonun kültürel işlevinin ne olduğunu, bunu belirleyici öğelerin neler olduğunu belirlemeye çalışacağız.

KİTLE İLETİŞİM DEVRİMİ VE SONRASI

Toplumlar gelişmelerinin her aşamasında belirli bazı beklentilerini karşılamak amacıyla belli araçlar geliştirmişlerdir. Durkheim, ilkel toplulukların birleşmesinde "ortak bilinç"in yolaçtığı mekanik dayanışmanın, işbölümünün doğmasıyla, toplumsal denetim biçimi ve araçlarının değişmesiyle, bireyler arasındaki karşılıklı dayanışmanın dolaylı artışına değinir. Toplumlar zaman içinde devindikçe, toplumsal denetim dinamiğini sağlayan araçlar da sürekli bir gelişme sergilemiştir.[1]

Endüstrinin öteki kesimleri gibi, kültür ve haber sanayiinin ortaya çıkmasında bilimsel araştırma ve gelişmeler dirimsel rol oynamıştır. Robert B. Young'ın belirttiğine göre, 1939-1959 arasında ortaya çıkan bir küme araç arasında televizyonun bulunuşuyla, en üst üretim düzeyine vardığı zaman arasındaki süre yalnızca sekiz yıl olmuştur. İletişim teknolojisindeki yoğun gelişmenin öncelikle anamalcı üretim yapısında ortaya çıkması bir rastlantı değildir. Çünkü hem toplumsal denetim için bu teknolojinin üretilmesi zorunludur, hem de iletişim teknolojisi bir hafif sanayi konusudur ve üstelik tekelcilik eğiliminin en yoğun olduğu alanlardan biridir.

Son yıllarda televizyon tekniğinin yetkinleştirilmesi yönündeki çalışmalarda bir hızlanma eğilimi gözlenmektedir. İletişim teknolojisi alanındaki bilimsel araştırmalar zaman geçirilmeden üretime aktarılmakta ve dünya insanı "haberleşme uyduları"ndan kablolu televizyona, renkli video bandlara kadar geniş bir teknolojinin etkisi altında kalmaktadır. Yeni televizyon ürünleri geliştirilirken, McLuhan'ın da vurguladığı gibi, yeryüzü televizyon aracılığıyla elektronik bir köye dönüşmüş, kabile alışkanlıklarını (kültürünü) yeniden üretir duruma gelmiştir. Sürekli bilgi akımı altında doğruyu yanlıştan, güzeli çirkinden, iyiyi kötüden ayırmak giderek güçleşmiştir. Bu bakımdan televizyonu denetim altına almak, iklimi değiştirmeye çalışmak gibidir. Yapılabilecek tek şey, olup bitenin ne anlama geldiğini iyi bilmek, bu konuda uyanık olmaktır.[2]

TELEVİZYONLA BİLDİRİŞİMİN NİTELİĞİ

Eğer bildirişim, "mesajlar aracılığıyla toplumsal etkileşim ve ilişki" olarak tanımlanırsa, bu süreçte üç altdizgeden söz edilebilir: Kaynak altdizgesi, mesaj altdizgesi ve alıcı altdizgesi. Bu şemada kaynak ve alıcı altdizgeler, işlev yönünden birbirinden farklı olmakla beraber, özünde "toplum"un iki değişik görünümünden başka bir şey değildir. Başka biçimde dendikte, toplum, bir yerde kaynak bir yerde alıcı olarak belirmektedir. Bir ara altdizge olarak mesaj öğesi ise televizyon örgütü ve yayıncılar tarafından "temsil" edilmektedir.

Bu şemaya iki değişik biçimde yaklaşmak olasıdır. Aracı bir konumda bulunan televizyon örgütü, kaynak-toplum ile alıcı-toplum arasında ya salt kanal işlevi görmekle (kaynaktan aldıklarını aracın teknik doğasının gerektirdiği biçimlere sokarak alıcı-topluma yansıtmakla) yetinebilir ya da kaynaktan derlediklerini "manüpüle" ederek (kaynak-toplumun istediği eylem biçimini açıkça göstermeden kendi ölçütlerine göre biçimlendirerek, denetleyerek) alıcı-topluma aktarabilir. Burada "manüpülasyon" deyimi can alıcı noktadır, çünkü toplumu değiştirme işleviyle -toplumun simgeler ağını, ortaklaşa paylaşılan tüm normları değiştirme anlamında- doğrudan ilişkilidir.[3] Kuşkusuz insanoğlunun salt biyolojik varlıktan kültürel varlığa dönüşmesi (toplumsallaşması) sözkonusu simgeler dokusunun değiştirilebilmesine bağlıdır. Televizyonun bu türden makro etkileri toplumların özgün koşullarına göre farklılık göstermektedir.

Toplumun simgeler sisteminin değişmesinin nasıl gerçekleşeceği konusunda değişik savlar bulunmaktadır. Bunlar arasında en tutarlısı şu: "Simgesel sistemlerin denetimi, yönlendirilmesi, bu sistemlere girme ve sistemlerin değişimi, toplumun sınıf yapısında toplanmış iktidar ilişkilerince belirlenir. İnsanın deneyiminin sınırlarını değiştirmesi ve genişletmesi simgesel sistemler biçimindeki kültürel sermaye aracılığıyla olur."[4]

Anamalın işgördüğü pazarda

"müşteri her zaman haklıdır" ilkesi, televizyonun meta üretiminde de geçerlidir. Ancak bu yaklaşımın geçerliliği bir bakıma televizyonun örgütlenme biçimine bağlıdır. Anamalcı sistemlerde özel girişimcilik asıl olduğundan, televizyonun bu alandaki "ideolojik işlevi"nden kaçınması olanaksızdır. Tekelci anamal, ekonomik dizgedeki tüm aksak rekabet piyasalarında olduğu gibi, kültür tüketimini de tüketicilerin kendi istemlerine bırakmayacak, onu istediği biçimde oluşturacaktır. Televizyonun özel girişim elinde bulunması koşuluyla geçerli olan bu yaklaşım, kamu kuruluşu tipi örgütlendiğinde de nitelik değişimine uğramayacaktır. Çünkü toplum yapısından kaynaklanan erk ilişkileri, simgesel sistemlerin yönlendirilmesi ve denetimini elinde tutuyorsa, manüpülasyon, ekonomik sistemin dayandığı ideolojiye uyum göstermek zorunda kalacaktır. Başka deyişle mesaj altdizgesini oluşturan yayın örgütlenmesi, kamu karışımcılığının yoğunluğu ne olursa olsun, "toplumsal denetim" görevini yerine getirecektir. M. Duverger'nin vurguladığı gibi, "anamalcı iletişim dizgesi, halkın uyutulması diyebileceğimiz bir sonuç doğurmaktadır. Bireyleri fikir ve düşünce düzeyi çok düşük, çocukça bir evren içinde tutsak kılma amacı gütmektedir."

KİTLE KÜLTÜRÜ VE TELEVİZYON

Kitle kültürü, Sanayi Devrimi'ni izleyen yıllarda ortaya çıkmış kavramlardan birisidir. Bu kavramla daha çok "sanayi teknikleriyle üretilen çok geniş kitlelere yayılan, karşı konulması güç davranış, mitos ya da temsili olguların tümü anlatılmak istenir."[5]

Televizyon kültürü, kitle kültürü olgusunun çok önemli bir bölümünü oluşturur. Çünkü günümüzün televizyon kültürünün niteliği genellikle izleyicilerine dünyayı yeni bir biçimde göstermeyi amaçlayan saygın (yüksek) bir kültür değildir. Televizyon, çoğunlukla popüler kültürün yanındadır. Dolayısıyla amaç, izleyicilerin zaten bildiği görüş, tutum ve değerleri -simgeler dizgesini- sürekli olarak yeniden üretmek ve onaylatmak olmaktadır.[6] Bu kolaycı bir tutumdur. Ve de hem televizyon yöneticilerinin, hem çok sayıda yapımcının, hem de belli erk odaklarının, hatta geniş bir toplum kesiminin onayını alması olasılığı yüksektir. Televizyon kültürü giderek yepyeni bir kişilik geliştirmektedir. Günümüzde "ün" kazanmanın somut anlatımı bu "televizyon kişiliği" çevresinde oluşmaktadır. Belli bir davranış rahatlığı, nüktedanlık ve hazırcevaplılıktan başka pek bir beceri gerektirmeyen bir kişiliktir bu. Oysa kültürel gelişme, insanın doğayı ve kendi dışındaki toplumsal çevresini kendi yararına değiştirmeyi ve yorumlayabilmesini sağlayacak etkinliklerin zaman içinde izlediği gelişmedir; kültür düzeyini de işte bu gelişme belirler. Kültür hiç kuşkusuz ekonomik yapının bir türevidir. Bu bakımdan kitle kültürünün, anamalcı üretim biçiminin bağrında büyüttüğü bir pazar kültürü olduğunu söylemek, abartma olmayacaktır. Nitekim kitle kültürüne yöneltilen eleştiriler arasında, bu kültürün standart bir yapısı olması, düzey düşüklüğü ve kitleyi uyutucu özellikleri vurgulanmaktadır.[7]

Popüler televizyon kültürü evrensel bir olgudur. Her yıl Nisan ayında Cannes'da (MIP) ve Milano (MIFET) televizyon ürünleri pazarlarında polisiye, seks ve gerilimi konu alan dizi filmler, dramalar, eğlence yapımları 5-6 satıcı ülke tarafından dünyanın dörtbir yanına dağıtılmaktadır. Türkiye de bu pazarların vefalı müşterisidir. 1974 yılından bu yana televizyonun "tabiatı" hesaba katılmaksızın, düşüncesizce ve hatta seyirci dalkavukluğu amacıyla seçilen dışa açılma politikasının sonucu, Türk televizyon seyircisi sanki tek boyutlu bir kültür ortamına şartlandırılmış durumdadır.[8] Dünya televizyon izlenceleri pazarlarına sunulan yapımlar, gerçekten bilimsel çabalara dayanmaktadır. Özellikle Amerika'da "daha popüler" izlenceler ortaya koymak için yoğun emek ve para harcanmaktadır. Azgelişmiş ülkelerde izlence üretebilme olanakları kısıtlı olduğundan, bu yapımlar televizyonlarda baş köşelere oturmaktadır.

Türkiye özelinde bu yapımlara bir de sürekli aynı konuları işleyen, beğeni düzeyi son derece ilkel yerli filmler, panayır gösterilerini anımsatan eğlence izlenceleri, artık en bilinçsiz insanda bile tepki uyandırmaya başlayan reklam kuşaklarını eklemek gerekmektedir. Bu genel görüntünün belirlediği kültür yapısı da kuşkusuz, kitle kültürünün tüm olumsuz yönlerini ortaya çıkarmaktadır. Ancak televizyonun vazgeçilmez bir toplumsal olgu olarak karşımızda bulunduğu da ayrı bir gerçektir. Bu yüzden yapılması gereken şey, "kitle kültürü" denilen toplumsal olguyu mutsuzluğumuzun "günah keçisi" haline getirmek değil, onu insandan yana çevirmektir.[9]

1- Toplumsal denetim konusunda özlü bilgi için bkz: E. Özkök, Toplumsal Denetim ve Türk Televizyonu "İdeolojik Sızıntı Oluklarını Genişletiyor" **Türkiye Yazıları,** S. 32, (Kasım, 1979), s. 9 - 10.
2- "Televizyonda Politika - Yeni Bir Dünyada Yaşarken- " (Çev. N. Görün), **TRT Yayıncılık ve Haberleşme,** S. 16, (Temmuz 1976), s.17
3- E. Mutlu, "Televizyon Yayıncılığı", **TRT-DER Dergisi,** S. 13 - 15, 1979, s. 3 - 4.
4- B. Bernstein, **Social Class, Language and Socialization,** (Aktaran: E. Mutlu, **a.g.m.,** s. 5.
5- E. Özkök, "Kitle Kültürü ve Televizyon", **Gösteri,** S. 1, (Aralık, 1980), s. 62.
6- E. Mutlu, **a.g.m.,** s. 5.
7- E. Özkök, **a.g.m.,** s. 62.
8- Oktay Güneş, "TV Filmleri Pazarı" **Türkiye Yazıları,** S. 4, (Temmuz, 1977), s. 35.
9- E. Özkök, a.g.m., s. 63.

"BENİM CANIM KARDEŞİM İLHAN'A MEKTUPLAR'DAN"

MUZAFFER İLHAN ERDOST

29 Aralık 1980, 6.45 (18.45)

Canım güzel kardeşim, yarım olan yarım kaldığım, yanım olan yansız kaldığım, güleç yüzlü kardeşim benim,

Bilmem daha önce yazdım mı sana, Türküler'e bu kış bir kaban almayı düşünmüşsünüz Gül'le birlikte. Geçen gün Ferda ile Suları, Türküler'i çarşıya götürdü. Senin kabanının renginde bir kaban aldılar. Şimdi giyiniyor ve yeni gelenlere gösteriyor, "Bakın benim kabanıma" diyor. Bazen "kaban" demeyi unutuyor, "neydi bu?" diye soruyor. Kabanın kapşonunu da çekince, öyle güzelleşiyor ki o güzel kızın, yalnızca bu güzelliği görememiş olmanı düşünmek bile, içimizi bir ateş gibi sarıyor. Öğleden sonra Türküler'i bize getirmeye gittik. Barışta'nın kucağında merdiveni inerken "madımak" türküsünü doladı diline. Ne kadar güzel söylüyor ve hemen hepsini çıkarıyor. Bizde epeyi oynadı Ferda ve Suları'yla. Şimdi annesinin ayakları tutmuyor ya, Ferda kızı oluyor, ayakları ağrıyor, Suları'yı ya da halalarından birini çağırıyor "doktor hanım" diye. "Doktor hanım, gelir misiniz, kızım çok hasta da, ayakları ağrıyor" diyor. Sonra iğne yaptırıyor, hap veriyor ve acı şurup içirtiyor. Geçen gün kolonya doldurmuş kapağa, acı şurup diye Ferda'ya içirmek istiyor; Ferda içmeyince ağlıyor. Bugün Kuğulu Park'a gitmek istedi. Hava bulutlu ve oldukça serin, ama ikide bir yineliyor gitmeyi. Kuğulu Park'a gitmek, orada kestaneciden kestane kabap almak istiyor. Ama evden çıkmadan önce telefonun başına çömeldi. Türküler'i telefonun başından almak için, kendisine öneride bulunuyor herkes. "Babamı arayayım da" dedi. Sonra telefonu epeyi çevirdi. Sesi ne kadar yumuşak Türküler'in, ne kadar uysal, sıcak.

"Ha baba.."

...

"Ha baba ben gidecektim de.."

...

"Ha baba.."

...

"Biz Kuğulu Park'a gidelim mi baba?"

...

"Ha, ha... Hadi güle güle.."

Ahizeyi kapatıyor. Dönüyor, "Babama dedim ki..." diyor, "Hadi gidin dedi" diyor. Sonra kabanını giydiriyorlar. Türküler, "Babamın... Babamın..." diyor, tamamlıyamıyor tümcesini. "Şimdi babam gelecek.." diyor. "Telefon ettim babama biliyor musun?" diyor. O çok sevdiğimiz seni aramaya başlayınca, hepimiz susuyoruz, ya da başka şeyler konuşuyoruz. Doğru değil bu, senden konuşmalıyız yanında da, doyasıya, ama beceremiyoruz işte.

Bugün, bende kalan anılarını ve eşyalarını topladığım dolaba, o pazartesi günü seninle son içtiğimiz yarım kalmış rakı şişesini koydum.

Türküler, Kuğulu Park'tan dönerken annesine gitmek istemiş. Barışta, manavdan kestane almış geldi. Kuğulu Park'ta kestane satıcısını bulamamışlar demek. Rana ile Naşide, doktora gitmişlerdi. Onlar dönünce, Vahap'la size gittik. Barışta'nın aldığı kestaneyle. Türküler kestaneyi görünce, yerinden zıpladı, sarıldı kese kağıdına. Ters tuttu kese kağıdını, kestaneler döküldü halının üzerine, koltukların altına yuvarlandı. Soba yanıyordu. Hemen ıslatıp çizerek sobanın üstüne dizildi. Biraz kavrulunca soymaya başladılar. Türküler, "Anne, hani babişle biz nasıl yemiştik?" diye soruyor. Gül, "Ya kızım" diyor, "ben size soymuştum, babanla yemiştiniz!" "Nasıl yemiştik?" "Ham hum diye kızım!" "Ham hum diye mi anne?" "Ham hum diye kızım!" "Babamla mı anne?" "Babanla kızım.." "Ne zaman yemiştik?" Gül düşünüyor biraz, "Üç ay kadar oluyor kızım.." "Ha.." diyor, ama seni daha çok konuşmak istiyor. "Babam şimdi nerede anne.." "Çok uzaklarda demiştim ya kızım.." "Çok mu uzakta?" "Çok uzakta ya.." Susuyor, sonra masanın üzerine konan melamin bir tabağı çekerek, "Buna koyalım kestaneleri" diyor, "Babamla bu tabağa koymuştuk.." Sonra, senin küçük bacanağına, "Hüseyin" diyor, "sen baba ol, ama yalancıktan baba ol, bu tabağa koyalım, ham hum yiyelim seninle.." Ama ham hum yemiyor, içindeki özlemi, benzetmeler gidermiyor. Canım kardeşim, bu anları, Türküler'in senin özleminle içten içten yandığı anları düşünebilir miydin, düşünsen bu düşüncenin acısına nasıl dayanırdın, işte bize bu acıya dayanmaktan başka yapacak ne kaldı? Ne kaldı canım çocuğum?

Bugün, Vahap'a, "Yarın gel de, Karşıyaka'ya gidelim" dedim. Gül, bir gün sonra gidelim dedi. Bir gün sonra Aralık'ın son günü. Yane yeni bir yıla gireceğiz. Ve Gül ağlamaya başladı. Şu yılbaşlarını nasıl severdin, ne güzel eğlenirdin, geçen yıl hariç, nasıl türkülerle, coşkularla geçirirdik yılbaşlarını. Ama senin yokluğun, şu yeni yıl dedikleri şeyin, o sevdiğin günlerin, sevincinin büyüklüğünden de büyük, bizim yüreğimizi yakacak bir acı yangın olacağını bundan iki ay önce nereden bilebilirdik, nasıl bilebilirdik güzel kardeşim, canım çocuğum, özlemim, acım, sensizleşen dünyam.

12 Ocak 1981, 11.30 (23.30)

"BENİM CANIM KARDEŞİM İLHAN'A MEKTUPLAR"DAN

Canım Kardeşim, Tatlı Oğul,

(...)

Bugün "Ölümün Olduğu Yerde"yi bitirdim sayılır. Ülkü Tamer'in, sanırım babası için yazdığı, "Bir Bakırcının Ardından" şiiri, "Çadırların olduğu yerde sen de vardır" diye başlıyor. Oradan esinlendim ve ilk dizeyi de özünde oradan aldım ama, aldığımı ayrıca belirtmedim. Tüm şiirlerden bana gelip, benden sana doğru yinelenen dizeler için kendimi serbest bırakıyorum ve bu davranışımı ozanlarının hoş karşılayacağına inanıyorum. Amacım şiir yazmak değil de ondan... Amacım seni yitirişimin acısını ve ölümünün anlamını, şiir biçiminde de açıklamak da ondan. İşte, "Ölümün Olduğu Yerde" de bunlardan biri:

Ölümün olduğu yerde sen de varsın
Gülün kuruduğu yerde
Kasımpatilarının ve nergisin
Soğuduğu ve kuruduğu yerde

Ölümün olduğu yerde sen de varsın
Anadolu'na yaslanan kıraç bir bayırda
Gecekondulardan üstüne ağan sisin
Ve ince kömür dumanının
Güneşi ağır bir ırmak gibi tükettiği
Ve soldurduğu yerde

Şimdi sen de varsın
Tatlı yelden ve kırmızı ışıktan
Karın canını gizlediği
Tepelerin yorulmuş oyuğunda
Gündüzün ve gecenin
Sesin ve sessizliğin
Tükendiği yerde

Yeşilırmağın küçük kollarının
Buğdayın ve mercimeğin
Acının ve haziran sıcağının
Biçildiği bozkırda

Kuşlukta bindiğin posta treninde
Bir nefes çektiğin sigarandan
Acıyı göçüren acılardan

Entertiplerin döktüğü eriyik kurşuna
Kurşunun öptüğü kağıda
Ölmez öpüşlerinden yayılan türkülerde

Buluttan çıkmayan güneş gibi
Kitapların sözcükleri ardında
Bir üniversite öğrencisinin koltuğunda
Bir bilgenin gelecek bulğularında
Bir ozanın doğacak dizelerinde

Türküler'e kırdan çiçek diye topladığın
Mavi ve turuncu duygularını gizleyen ilkyaz güneşi gibi
Akıp gittiyse de sesin türkülerden

Marşandizlerin döktüğü ateşin alazında
Kömürün ve yıldızın alazında
Anamızın kara koyun yününden ördüğü
Kaba başlığın ve eldivenin
Isıttığı çocuk-
ların düşlerini
Yarına ve güneşe çıkarmak için
Engin bir su gibi biriktirdiğin düşüncende

İbrahim oğlu Yusuf'un
Kerpiç evinden ve linyit kokan ocağından
Yoksulluğundan ve hüznünden büyüttüğü
Tatlı oğul
Vurulmuş gibi sessiz düştüğün yerde
Bir güvercin gibi sessiz uçurduğun canında
Sen varsan
Ölümün olduğu yerde olmayacaksın.

Şiir nasıl bir şey! Duygularımı, senin acının uyandırdığı duygularımı anlatıyorum ve sonra bu duygularımı anlattığım dizelerin, anımsadığım ve içiçe yaşadığım seninle benim arama "sözler"den bir duvar gibi girdiğini hissediyorum. Seni anlatmaya çalıştığım şeyler, seninle benim arama giriyor ve seni benden uzaklaştırıyor sanki; seni ne denli yalın, olduğu gibi anlatmaya çalışsam da. O zaman, "şiir" değil de, sözcükler ve sözler nasıl bir şey diye sorasım geliyor. Sözler, hem şeyleri ve bunların bende uyandırdığı duyguları kendime bile açıklamamın aracı, ve hem de açıkladığım şeylerin ve bunların uyandırdığı duyguların kendilerini gölgelemenin bir aracı oluyor. Senin herhangi bir anını, yaşamdaki gelişigüzel bir anını anımsamak beni acıya boğuyor ve bu acıyı anlatmaya, aktarmaya çalıştığım dizeler, bir an da olsa bu acımı dindiriyor sanki. Bu, bana, gerçek ile onu açıklayan sözcükler, olgular ve onu anlatan sözler arasında ne büyük bir uçurumun olduğunu düşündürüyor. Ama acılarımızı ve bu acıların kaynağı olan sorunları açıklamanın ve iletmenin tek aracı da sözcükler ve sözler gene de...

Özlemle, özlemle öperim gözlerinden canım kardeşim, tatlı oğul.

FİLİSTİN KÜLTÜRÜ

"FİLİSTİN KÜLTÜRÜ, FİLİSTİN DEVRİMİNİN DAHA İLERİ DÜZEYE ULAŞMASINDA ÖNEMLİ BİR İTİCİ GÜÇTÜR"

Bilim ve Sanat'ın Filistin Kurtuluş Örgütü Türkiye Temsilcisi Şair Abu Firas'la, Filistin Kültürü ile ilgili olarak yaptığı söyleşiyi sunuyoruz.

☆ *Filistin halkı yurtlarından uzaklaştırılmış ve komşu ülkelere dağılmış durumda. Bu koşullar altında Filistin halkının kültürel gelişiminin sorunları, bu sorunları aşmanın yöntemleri konusundaki görüşleriniz nelerdir?*

★ Filistin kültürü, Filistin devriminin daha ileri düzeye ulaşmasında önemli bir itici güçtür. Filistin halkı kültür-sanat etkinliklerini devrim mücadelesinde bir silah olarak kullanmış ve kullanmaktadır. Ancak halkımın verdiği mücadelede emperyalist-siyonistlerin saldırısındaki silahların sesi kültür-sanat silahının sesini bastıracak güçte.

Filistin halkının topraklarını elinden alan siyonistler saldırılarını kültür-sanat alanında da devam ettiriyorlar. Şiirleri yirmiyi aşkın dile çevrilen ve yayınlanan Filistin devriminin şairi Mahmoud Dervişi, işgal altındaki Filistin'den siyonistlerce sürülmüştür. Filistin'in en ünlü iki film yönetmeni Hani Jawhariye ve Al-Asmar Güney Lübnan'daki bir çatışma sırasında siyonistlerce öldürülmüştür.

Filistinli sanatçıların savaş alanlarında yitirilmesi, devrim açısından olumsuz etkilerine rağmen bu olgunun olumlu etkisi de söz konusudur.

Ben Filistinli bir savaşçı ve sanatçı olarak iki baskı altında buldum kendimi. Birincisi halkımın geleceğini garantiye almak için görev ve sorumluluklarımı bilmek, ikincisi ise siyonistlere karşı verilen kanlı savaşta saf ve berrak sözlerin etkisini yitirmemek. İlk sorumluluğum için bir elime silahımı alarak özgürlük savaşçısı kardeşlerimle Filistin devrim mücadelesinde yerimi aldım. İkinci sorumluluğum için de, diğer elime kelimeleri alarak bunları devrim mücadelesinde silah olarak kullanıyorum. Bu iki silahı dünya halklarının ve Filistin halkının devrim zaferine kadar elimden bırakmayacağım.

☆ *Filistin kültürünün, kurtuluş mücadelesine etkisi nedir? Kurtuluş mücadelesinin Filistin ulusal kültürüne gelişim etkisi nedir?*

★ Filistin kültürü Arap dünyasını emperyalizme, siyonizme, saldırgan ve gerici güçlere karşı harekete geçirmedeki önemli etkisi nedeni ile siyonist işgalciler Filistin kültürünü yok etmek üzere faaliyete geçmişlerdir. İşgal altındaki topraklarda Filistin müziğinin dinlenmesini yasaklamışlardır. Filistin halkı yurtlarından uzak, dünyanın dört bir yanında dağınık yaşamasına rağmen Filistin kültürü yine de Filistin kurtuluş mücadelesinde ön saflarda yerini almaya devam etmektedir. Ve Filistin'in kurtuluşuna yönelik olarak meyvenin tohumlarını oluşturmaktadır.

☆ *Ulusal kurtuluş mücadelesi ile uluslararası dayanışmanın Filistin kültürüne katkısı konusundaki görüşleriniz?..*

★ Filistin kültürü, uluslararası alanda dayanışma ve destek görmektedir. Bu destek ve dayanışma, tüm düzeylerde, uluslararası sergiler ve kültür bileşimlerde ifade edilmektedir. Filistinli aktör ve sanatçıların birincilik ödülleri ile onurlandırılmaları, bu destek ve dayanışmanın bir kanıtıdır. Örnek verecek olursak, Filistinli ressam İsmail Shmmout, Berlin, Viyana ve Roma'da yapılan üç ayrı resim sergisinde birinciliğe layık görülmüştür. Filistin Kurtuluş Örgütüne bağlı Filistin Sinema Birliği tarafından yapılmış olan "Beşinci Savaş" belgesel filmi, geçen yıl uluslararası alanda birinci ödülü almıştır. Bu film, Samir Nimer ve Monico Maurer tarafından yönetilmiş ve İngiliz artisti Vanessa Redgrawe baş oyuncu olarak rol almıştır.

Filistin kültürünün Arap dünyasındaki etkisi öteden beri çok önemlidir. Arap ülkeleri arasında yapılan şiir yarışmasında "Boynu Bükük Gelin: Filistin" adlı şiirim birincilik ödülüne layık görüldü.

☆ *Dergimizde yayımlanan şiirinizin öyküsünü anlatır mısınız?*

★ Ben şiirlerimi hep bunalımlı dönemlerimde yazmışımdır. Derginizde yayımlanan şiirimi 1964'te Ürdün Kralı Hüseyin beni ölüme mahkum ettiğnide hücremde yazmıştım. Her an ölüm haberimi beklerken, aileme benden son mesaj olsun diye, elde ettiğim küçük bir kurşun kalemle pantalonumun cep astarına yazmıştım. Şiirim "Şehidin Vasiyeti" adını taşıyor. Bir El-Fetih savaşçısının vasiyetini dile getiriyor. Mısır Devlet Başkanı Nasır tarafından ölümden kurtarıldım ve şiirimi yazdığım pantalonu 1970 yılına kadar sakladım. Ancak siyonistlerin bir saldırısında evimle birlikte bu hatıramı da kaybettim.

ŞEHİDİN VASİYETİ

(Ribhi Hallum) ABU FİRAS

Ey gömütüm, gelirse birgün sana
Sıcacık gözyaşlarıyla bir ziyaretçi,
De ki ona ey gömütüm:
"Nasır"lardan biri yatıyor burda
Bir El-Fetih'çi,
Kurtuluş arayan sevgili vatanına.

Ölümsüzdür dünyada özgür yaşayan kişi,
Zalime başeğmeden giden insan özgürdür.
Gömülse de karayere ölmez devrimci
Ölümsüzdür kanıyla destan yazan gelecek kuşaklara.
Dünyada ancak vicdanları ölmüş olanlar ölür.

Yeter, övünç kaynağı olmaya İkizler Yıldızı'na
Yıldızın doruğundan düşen kuşun anısı, yeter!
Yeter, Kısra'nın tahtıyla alay etmesi o kuşun
Ve de boyuneğmeden çekip gitmesi, yeter!

Gömülse de karayere ölümsüzdür devrimci,
Ölümlüler alınıp satılanlardır.
Bütün yeşillikleri çiçek açmaz bahçenin,
Açmış olsa bile çiçek sayılmaz.
Gerçek çiçek ancak güzel kokandır.
Diri sayılmazlar uzun yaşasalar da açıkgözler
Ölmeyenler güzel izler bırakanlardır.

Ey alevli, ey sımsıcak, kartal yuvası gömüt,
Kulakları dolduran, insanı büyüleyen bir ezgisin sen,
Çelenkler senin üzerinde yüceleşiyor!
Ozan'ın gitarında uykuya dalan bu ezgi
Büyüsüyle gönülleri sarhoş ediyor.
Tazeleyin binlerce anıyı dostlar, öperek bu çelengi,
Yaşlar boşanırsa gözlerinizden, silin!

Ribhi burda yatıyor, hem de övünerek, kardeşler,
Yeni bir şafak yaratmaya gidiyor.
Öpün bu çelengi yoldaşlar, tazeleyin binlerce anıyı,
El-Fetih kartallarından biri burda yatıyor,
Kucaklayın o kartalı kardeşler!

(13.5.1964)

ANNE FRANK'IN İKİNCİ ÖLÜMÜ

UGUR KÖKDEN

Küçük Anne'nın öyküsünü hepimiz biliyoruz. Zaman içinde küllense de, unutulmaması, unutturulmaması gereken o bahtsız yaşamı hep tanıyoruz. Hatıra Defteri'ni büyük küçük kiç kişi, kimbilir kaç kez okudu. Bir dönemde çok tartışılmış, yankılar yaratmış, çok duyulmuştu. Oyun olarak radyoya, tiyatroya uyarlanmıştı. Gerçi, şimdilerde hiç sözü edilmiyor. Belki, edilmesi de istenmiyor. Aransa, sanırım kitabı bile artık yoktur. Yahut, kolay kolay bulunmaz.

Ama, sorun o değil. Asıl sorun, Anne Frank'ın kardeşlerinin, büyüklerinin, ırkının giriştiği yeni serüven. Ya da, daha açık bir söyleyişle, yahudi ırkının çağdışı ırkçılığı. Elbette, suçlanması gereken, bu ırkçılığı siyasete dönüştüren güç. Günümüzde hiç bağışlanamayacak bir suçu, devlet terörünü en üst düzeyde örgütleyen ve uygulayan İsrail! Üstünde durulması gereken de, İsrail'in işte bu resmi politikası.

Geçmişin yeniden gözden geçirilmesi, bu nedenle yararlı. O karanlık dönemde, Anne Frank'ın temsil ettiği gerçek neydi? Hatıra Defteri'nden yükselen çocuk sesin, faşizmin barbar çehresini et-kemik halinde dünyaya tanıtması. Öyle bir çehre ki, geçici demokratik makyajı ne ölçüde başarılı, ne ölçüde kusursuz olursa olsun, akıldışının vahşetini evrensel bilinçten saklayamamıştı. Bu yüzden, Hatıra Defteri'nin sayfalarında gelecek için inançlı bir vasiyet olarak bırakılan o satırlar, özünde, bir direnişin ve umudun tohumlarını taşımakta. O karanlık çağda taşıdığı gibi, şimdi de taşıyor. Taşıyacak.

Anne Frank geçen zaman içinde efsaneleşti. Bir simge, bir örnek, bir ders oldu. Geçmişin sürekli sondalanmasına yardımcı olacak, canlı bir kılavuz. Tıpkı, Leningradlı küçük Tanya gibi.

Ne var ki, dünden bugüne, büyük yol aldığımız söylenebilir mi? Kişi olarak değilse bile, ırk olarak, dünün kurbanları bugünün cellatlığına özenmiş görünüyor. Baskı, köksüzleştirme ve ölüm sürüyor. Denenmiş eski yöntem, kanlı öğreti yine geçerli. Yine yoğun bir pratik egemenliğini sürdürüp götürüyor. Ancak işkencenin coğrafyası değişti. Avrupa kıtasının yerini vadedilmiş kutsal topraklar aldı. Eichmann'ı yargılayanlar ile Eichmann öğretisiyle Filistinlileri mahkum edip cezalandıranlar aynı kişiler. Nazi kurbanlarının iktidar sahibi ırktaşları, yakın acılı geçmişle kendilerini asla bağlı saymaksızın, günümüzde toplu kıyım uyguluyor.

* * *

Ama, unutulmasın ki, dünün cellatlarına karşı olanlar, kaynağı değişse bile niteliği değişmeyen günümüz zulmüne de karşı. İşte, 29 Kasım bunun örneği. 29 Kasım, tüm dünyada, Birleşmiş Milletler kararı gereği, Filistin Halkı ile Uluslararası Dayanışma Günü.

Alçakgönüllü salonun kalabalık dinleyicileri, böyle bir evrensel tepki sonucu, dört iklimden gelip buraya toplanmışlar: Gençler, eski politikacılar, öğretim üyeleri, gazeteciler, kadınlar ve erkekler. Ve de, müzik: Filistin ezgileri, kutsal toprağın kurtuluş marşları, perde perde kararlılık, iyimserlik ve güç aşılayan kıvrak sesler.

Her ikisi de beyaz maşlaha bürünmüş Mustafa Kemal ile Kaddafi'nin büyük boy resimleri arasında, vatan bekleyen üç renkli Filistin bayrağı. Gizemli konuklara benzeyen o iki resmin altında, insanlar siyaset yapıyor. Çevreye bilgi, heyecan, inanç aktarıyor. Kimisi de, durgun göl sularının kirli nilüferleri gibi, kendine olan hayranlığını dile getiriyor.

Bekliyor ve düşünüyorum. Yıllar önce, yabancı genelkurmay subaylarının, masa başında bir harita ödevi yapar gibi, kalem ve cetvelle çizdikleri dümdüz yapay sınırların Ortadoğusu'nu düşünüyorum. Doğallıktan çok uzak olan bu sınırlar, anlaşmazlıkların ilk tohumlarını da kurumamış mürekkebinin altında saklamıştı. Aynı zamanda ayrılıkların, güçsüzlüklerin, irili ufaklı çıkar hesaplarının ilk filizlerini.

Oysa, sınırların her iki yakasında, tek ırkın, tek dinin, tek dilin insanları barınıyordu. Hepsi, çağlar

boyu, aynı uygarlık gökkubbesinin altında yaşamıştı. Aynı mevsimleri, aynı özlemleri, aynı kültürü paylaşmıştı.

Ne var ki, geometrik bölünmeyi de yeterli bulmayanlar, bir süre sonra, uzak Avrupa'dan gelmiş yabancılara topluluğun arasında zor kullanarak yer açtılar. Yapay sınırların fitnesine ek olarak, bir de bölgeye siyasal "prinhalar" yerleştirmeye kalkıştılar. En sonunda ise, Ortadoğu'nun karmaşık satrancında atların sayısını artırmayı denediler: Truva Atları, savaş ve ölüm şövalyelerinin rolünü oynayacaktı.

* * *

Islak, serin ve ağır Ankara sonbaharında, 29 Kasım Toplantısının son sözü Filistin'in, Filistinlilerin oldu. O ana kadar geride, kalabalık arasında boğulmuş bir genç silüet ileriye doğru yürüdü. Sanki bir gölge sessizlikten sıyrıldı.

Donuk fildişi renkli teni, çıkık elmacık kemiklerinin süslediği düzgün çizgili ince uzun yüzü, kararlılık yansıtan köşeli çenesi ve duru bakışlarıyla, bu adam yaşadığımız gecenin bir gerçeği miydi? Yoksa, sislere karışmış bir düşün ürünü mü?

Ne var ki, daha ilk adımda, genç Filistinli, varlığıyla durgun geceyi eritip götürmesini bilmişti. Ayrıca, sakin çehresinin arkasındaki patladı patlayacak kasırga, her an kendisini ele veriyordu.

Yeşil parkanın altında bembeyaz atleti, uzayıp giden yoğun Filistin gecesi kadar koyu siyah saçlarıyla, genç adam, beyaz/yeşil/siyah renkli kurtuluş bayrağı gibi, dimdik, ayakta, sanki bir rüzgar bekliyordu. Gergin bir beden, gergin bir yüz, gergin bir yürek.

Birkaç saniye, kürsü önünde, biraz çekingen ve biraz belirsiz bir bekleyiş. Sonra, beklenmedik başkalaşım. Mikrofonu kavrayan elin ince parmaklarındaki tüm damarların kabarması. Şaşkınlık veren bir uyumla, o siyah topuzlu parlak maden çubuğun uslu bir silah gibi genç Filistinliye boyun eğmesi. Bir yumruk halinde kasılan parmaklar. İki cismin tek bir varlık oluşu.

Önce, ilk sözcükler sanki rastgele bir şekilde, salonun ortasına ardardına düştü. Tok, ağır ve tek tek vuruşlar halinde yankılandı. Sessizliğin tül ağını bozdu. Hem bozdu, hem daha bir kat yoğunlaştırdı. Sözcükler, yabancı bir dilden söylenmesine karşın, kendi anlamlarını sanki kendileri rahatça haykırıyordu. Henüz hiç kimse olup biteni anlamamış, anlayacak zamanı bulamamıştı.

Sonra, sonsuz küçük bir zaman dilimi içinde, birdenbire herşey değişti. Artık, tek tek sözcükler yoktu. Bir bakıma, söz yoktu. Kükreyen, sarsan, meydan okuyan, yalvaran, korkutan, hesap soran, bir özveri şarkısı halinde yükselip alçalan gür bir seldi, boşanan mikrofondan. Gemlenemeyen yüzyıllık sular, bendini yıkmış, tüm salonu bir baştan bir başa doldurmuştu. Bu isyanla yüklü sular, herkesin gözü önünde, hiçbir engelle karşılaşmaksızın, yüreklerin üstüne basarak akıp gidiyordu. Hiç kimse, bu manyetik etkiden uzak, ya da onun dışında değildi. Kalamamıştı. Kalamazdı.

Yalnız o heyecan depremi içinde, genç Filistinlinin çoktan salondan uzaklaştığını farkeden olmadı. O artık aramızda yoktu. Vatansız Filistinli, salonun dışında belki her yerdeydi. Belki, görünmeyen bir cephenin ateş hattında. Belki, ölümün karşısında.

Söyledikleri de, Mahmut Derviş'in güneşi içmiş dizeleri değildi. Çünkü, ortaya yalnız sesini koymamıştı. Belki daha çok, yirmi yıla ulaşmamış körpecik yaşamını da bu acımasız oyunun peyi olarak cömertçe ileri sürmüştü.

Derviş'in şiiri, geçen saniyelerle, savaş nöbetini devralacak genç kuşakların hançeresinde gezegenimizi bir baştan bir başa dolaşacak bir haykırış gibi tizleşti. Hedefini şaşırmayacak bir silaha dönüştü. Sözcükler boşlukta sıcak bir mermi hızına ulaşmıştı.

Şiir, gecenin o "unutulmuş ve yapayalnız" çığlığını Kekik Dağına, Tel Zaatar'a taşıyarak, sanki Filistin yazgısıyla özdeş bir kimliğe büründü. Filistin davası bir "ses bayrağı" na sarılmış, Maltepe'nin küçük beton kubbesinde en uç burca dikilmiş gibiydi. Sonunda, adı söylenmeyen bir savaşın silahları, gazileri ve güçlü etkisi, Ankara'nın sisli yüceliklerinde beklenmedik bir rüzgarın esmesine yol açtı.

* * *

Gecenin bilinmeyen saatinde şiir bittiği, sözcükler sustuğu, son sular kabına çekildiği zaman, günün kaba gerçeğinin yeniden başladığını anlamak güç oldu. Genç Filistinli, gelişi gibi sessizce köşesine dönmüştü. Saydam yalnızlığında, dalgın ve hüzünlü, geceyi, acıyı ve umudu düşünüyordu.

Buna karşılık, uzakta, karanlığın kuytularında, yüzyıllık hak sahipleri, köklerinden koparılanlar, sürgüne, zulme ve ölüme yollananlar, öz çığlıklarının nazi kurbanlarının seslerine karıştığını çok iyi bilmekteler. Bu yüzden, dayanışma ve red cephesi bir bütün oluşturuyor. Bu nedenle, Anne Frank ile bugünün Filistinli genç dulları, yetim çocukları arasında ayrım yok. Dolayısıyla, denebilir ki, eğer Defter'inde boş bir sayfa kalsaydı, Anne Frank, hiç kuşku yok, orada, Derviş'in halkının kaygılarını, tedirginliğini, "kan içindeki şiir"ini dile getirirdi.

Günümüzde İsrail'in yarattığı, kışkırttığı ve yoğunlaştırdığı Filistin dramı, gerçekte, Anne Frank'ın ikinci ölümü sayılmalı. O yüzden, geçmişte ırkdaşlarının göğsünü sarı nazi yıldızı kirletirken, Filistin sevgisi de, bugün, yattığı toprakta Anne Frank için gizli bir elem oluyor.

KÜLTÜR SORUNUNA KURAMSAL BİR YAKLAŞIM

AZİZ ÇALIŞLAR

GİRİŞ

Günümüzün kültür sorunlarını, günümüzde kültürün aldığı çeşitli görünüşleri doğru bir şekilde değerlendirebilmemiz için, doğru bir kültür kuramına, kültür düşüncesi ve anlayışına sahip olmamız gerekir. Böyle bir kuramın oluşturulabilmesi ya da geliştirilebilmesi ise öncelikle bu tür kültürel olguların bilimsel dünya görüşüyle yorumlanması ve açıklanmasına, karşıt kültür kuramlarının eleştirilmesine, günümüze egemen böylesi kuram ve görüşlerin yetersizliklerinin, sınırlılıklarının ve yanılgılarının açığa serilmesine bağlıdır.

Ancak, unutmamak gerekir ki, kültür kuram ve anlayışları, hem tarihsel süreç içinde ortaya çıktıkları, dolayısıyla bağlı ve içinde varoldukları kültürün ayrılmaz bir parçasıdırlar; yani bizlere bağlı oldukları toplumsal ekonomik yapıyı, üretim tarzını ve ilişkilerini gösterirler; hem de, bu kültürün kendi bir ürünü ve anlatımıdırlar, yani, bu toplumsal-ekonomik yapı, üretim tarzı üzerinde belirlenen düşüncenin özelliklerini gösterirler.

KÜLTÜR KAVRAMI VE TANIMI

Bilindiği gibi, kültür sözcüğü latincedeki **cultura**, **cultus**, **agrikultura** gibi sözcüklerden gelme olup, genelinde "işleme" ("toprağı işleme") anlamına gelmekte ve insan emeği, insanın etkin, dönüştürücü faaliyeti ile yakın bir bağıntı içinde bulunmaktadır.

Ne var ki, daha başından, geleneksel burjuva felsefesi, genelinde, tarihi ve insan varlığını idealistçe ele alması sonucu, kültürü de herşeyden önce dini, ahlaki, sanatsal ve felsefi bilinç alanı içinde, yani salt manevi (zihinsel) alan içinde değerlendirmiş; insanoğlunun maddi varlık alanının tam karşısına koyarak, insanoğlunun tarihsel süreç içinde ona bağlı olarak değişime uğrayan maddi yapısından, pratik eylemselliğiyle çıkarlarından çözerek soyutlamıştır. Sınıflı toplumlarda kültürel gelişmenin içerdiği çelişmelerin neden olduğu bu idealistçe kültür anlayışı dolayısıyla, böylece, burjuva filozoflar, kültürü manevi faaliyetin, hiç kuşkusuz, burda, ayrıcalıklı sınıflardan gelen seçkin insanların manevi faaliyetlerinin sonuçlarına indirgemişler; kültürü maddi-üretim faaliyetinin karşısında ele alarak, üretim faaliyetinin kültürel gelişmedeki önemini ya yadsımışlar ya da görmezlikten gelmişlerdir. Sonuçta, kültürü ya bireyin dış koşul ve koşullanmalardan mutlak bağımsızlığı ve özgürlüğü olarak, ya da, tam tersine, bu koşulların insanoğlu üstünde onun yaratıcı etkinliğini engelleyen mutlak egemenliği olarak anlamışlar; dolayısıyla, bunun uzantısında, kültürü toplumdaki "seçkinlerin kültürü" olarak aldıkları gibi, halk kitlelerini de kültür karşısında bütünlükle edilgen, giderek onu bozucu bir güç

olarak görmüşlerdir. (Nitekim "kitle kültürü" kavramının nasıl uzun bir felsefi tarihsel geçmişe ve sınıfsal bir özelliğe sahip olduğu da burda açıkça ortaya çıkmaktadır.)

Çağımızdaki burjuva felsefesi, idealist kültür anlayışı da kültürü maddi temellerinden sıyıran, üretim ilişkilerinden ve insanın pratik eylemselliğinden soyutlayan bu geleneksel burjuva idealist felsefesinin çeşitli değişik görünüşleriyle devamından başka birşey değildir.* Bütün bu gibi görüşleri ortak kılan yan, kültürün oluşmasında toplumsal-tarihsel pratiğin rolünün küçümsenmesi, kültürün nesnel karakterinin yadsınması ve tarihsel bakış açısından kaçınılmasıdır.

Başa dönersek, kültürün işlenmiş, dönüşüme uğratılmış, insani faaliyet sonucu ortaya çıkmış yeni bir doğayla ("ikinci doğa"yla, "insanileştirilmiş doğa"yla) ilintisi olduğunu, insanın üretici faaliyetinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını görmekteyiz. İnsan doğayı dönüşüme uğratırken, hiç kuşkusuz, bunu belli bir ereğe göre, kendi gereksinimlerini karşılamak üzere yapar ve bu süreç içinde doğanın ve onun üstündeki etkinliğinin bilincine, doğanın yasalarının bilgisine vararak onu kendi egemenliği altına alır, ki insanın kültürel gelişmişlik düzeyi de onun doğayı egemenliği altına almasının, onu insanileştirmesinin, yani, kendi çıkarları ve gereksinimleriyle uyumlu hale getirmesinin başlıca göstergesidir. Bu nedenle, ancak belli bir tarihsel aşama içinde insanileştirilmiş bir biçim altında insanın gereksinimlerine karşılık veren ürünler (nesneler) kültür ürünleri olarak alınabilir. Dolayısıyla kültür ürünlerinin niteliği, insanın yaratıcılık ve gelişmişlik düzeyine bağlı olduğu kadar, bu aşama içindeki kültürel değerlerin kendisini de oluştururlar. Demek ki, kültürün oluşması kadar, kültür ürünleri ile onların nitelik ve değerlerinin oluşması da insanın pratikteki eylemselliği, üretici, doğayı insanileştirici faaliyetiyle ölçülmekte, insanın kendi gereksinimlerine karşılık verebilmesiyle belirlenmektedir. O halde, insanın bu üretici faaliyeti kültürel gelişmenin başlıca aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hiç kuşkusuz, insan doğayı dönüşüme uğratırken kendi de dönüşüme uğramakta, dış çevrenin koşullandırmalarıyla biçimlenirken, kendisi de dış çevresini koşullayarak biçimlendirebilmektedir. Demek ki, kültürün tarihsel gelişimi, insanın faaliyet süreciyle, kendi doğasal ve toplumsal yaşam koşullarını etkin bir şekilde dönüşüme uğratabilmesiyle, kendi gereksinimlerini karşılayacak yeni maddi ve manevi değerler üretebilmesiyle doğrudan bağıntılıdır. O halde, kültür, yalnızca insanoğlunun ürettiği maddi ve manevi değer ve ürünlerin tümü olmayıp, insanın yaratıcı faaliyetini, kültürel değerlerin üretimindeki etkinliğinin kendisini de içine almaktadır. Dolayısıyla, bu belirlemelerin ışığında kültürü şöyle tanımlayabiliriz: "Kültür, insanın maddi ve manevi üretiminde gerçekleşen etkin, yaratıcı faaliyettir; öyle ki, bu faaliyet süreci içinde, toplumsal önemde maddi ve manevi değerler yaratılırken, insanın yaratıcı etkinliği de bu değerlerin tümünde kendi nesnelleşmesini bulur."

Demek ki, burjuva idealist kültür görüşlerinin tam tersine, kültürü ancak insanın maddi varlık alanının belirleyiciliğinde, insanın pratik etkinliğiyle, insanın toplumsal çıkarlarını karşılayacak üretim ilişkileriyle birlikte ele alınabileceğini, dolayısıyla, kültürün tarihin bir ürünü olduğunu, tarihsel-toplumsal gelişme yasalarına bağlı olduğunu, tarihte belli bir toplumsal-ekonomik üretim tarzına karşılık verdiğini ve ancak yine insanın toplumsal-pratik etkinliğiyle geliştirilebileceğini görmekteyiz. Burdan da şunu çıkarıyoruz ki, toplumların belli kültür düzeyleri, kültürel değerleri ve kültür gerçekleri ancak kendi üretim tarzı, ilişkileri ve biçimiyle açıklanabilir; kültürel yozlaşmalar, başkalaşmalar ya da krizler belli bir toplumsal üretim tarzı ve ilişkilerinin kendi özelliğinin bir anlatımından ve sonuçlarından başka birşey değildirler.

MADDİ KÜLTÜR VE MANEVİ KÜLTÜR

Başında felsefi özelliklerini açıklarken gördüğümüz gibi, idealist kültür anlayışının başlıca bir açmazı, kültürü "manevi kültür" alanı içinde görmesi ve onu maddi kültürden koparıp ayırmasıdır. Böyle bir ayırım, maddi kültürün "uygarlık", manevi kültürün ise "kültür" olarak ele alınmasına yol açmış; maddi ve teknik ilerlemeler uygarlık olarak değerlendirilirken, kültür, yalnızca manevi kültür (dinsel, sanatsal, vs. kültür) sınırları içinde tutulmuştur. Bunun özünde yatan neden şöyle açıklanabilir: "Uygarlığın temeli bir kesimin bir başka kesim tarafından sömürülmesine dayandığı için, uygarlığın bütün gelişmesi sürekli bir çelişme içinde var olagelmiştir. Üretimindeki her ilerleme, aynı zamanda, ezilen kesimlerin, yani, büyük çoğunluğun durumunda bir gerileme olmuştur." Bir başka deyişle, kapitalist toplum maddi üretimde ilerleme gösterdikçe, kitlelerin bu üretim zenginliklerinden yararlanamaması sonucu bir gerileme göstermiş; maddi üretim zenginliklerinin gerçek üreticisi olan geniş emekçi kitleler bu zenginlikleri ellerinde bulunduranların baskısı altında kendilerini manen geliştirebilme olanağını bulamamışlardır. İşte aslında, toplumsal maddi-teknik ilerlemenin değil, ama, kapitalist üretim tarzının sonuçlarından ötürü ortaya çıkan bu çelişme "uygarlık" ve "kültür" kavramlarının ayrılığında kendi yansımasını bulmuş, geniş üretici kitleler ile kapitalist üretim ilişkileri arasındaki kültürce çelişmenin "kapitalizmdeki kültür krizi"nin bir anlatımı olmuştur. ("Manevi kültürü", burda "seçkinler kültürü"nü kendine maleden egemen sınıfların geniş kitlelere, yani, kültürden yoksun bıraktığı kitlelere nasıl "kitle kültürü"nü dayattığı olgusunun nedeni burda yine bir

başka şekilde ortaya çıkmaktadır.)

Manevi kültür ile maddi kültürün birbirinden ayrılması, birinin uygarlık ötekininse kültür olarak görülmesine dayanan burjuva kültür anlayışı, öte yandan, gelişmiş kapitalist ülkelere bağımlı ülkelerde bir başka sömürgen işleve kaynaklık eder. Şöyle ki, uygarlığın maddi kültür olarak ele alınıp teknik gelişmelere bağlı kılınması, ama, manevi kültürün, yani fikirsel, düşünsel, sanatsal, vs. üretimin değişmez olarak ele alınması; gerçekte bu ülkelerin kapitalizm-öncesi toplumsal-ekonomik üretim tarzları içinde ya da egemen sömürücü kapitalist sisteme bağımlı kılınmalarına aracılık eder ve sonuçta kültür emperyalizmlerine bağlı ve onun bileşken bir parçası olarak "milliyetçi kültür" kavramlarının doğmasına yol açar.

Aslında belli bir tarihsel süreç içinde belli bir toplumsal-ekonomik oluşuma karşılık vererek bir bütünlük oluşturan kültür, kendi yapısı gereği, maddi ve manevi kültür olmak üzere ikiye ayrılır. Böyle bir ayrımlanma, toplumlarda gerçek işbölümü olan maddi ve manevi üretimin, kafa ve kol emeği olarak ikiye ayrılmasının bir sonucundan başka birşey değildir. Ne var ki aslolan maddi kültürdür; bir başka deyişle, "kültürün olabilmesi için maddi üretim araçlarının belirli bir gelişme içinde olması, ortada belirli bir maddi temelin olması gerekir"; öyle ki üretim araçları kadar, üretim ilişkileri de bu maddi kültürün ayrılmaz birer parçasını oluşturur. Bu toplumsal dönüştürücü pratik içinde insanlar yalnız kendi yaşamlarının maddi koşullarını ve araçlarını değil ama, kendi bilinçlerini de üretirler; "çeşitli biçimler altında toplumsal bilinç, ya da bir başka deyişle, manevi üretimse manevi kültürü oluşturur." Manevi üretim, maddi üretimlerin somut tarihsel üretim tarzıyla bağımlıdır. Şöyle ki, manevi üretim ile maddi üretim arasındaki bağlantıyı saptayabilmek için, herşeyden önce, bu ikincisini genel bir kategori olarak değil, belirli bir tarihsel biçim olarak ele almak gerekir. Örneğin, kapitalist üretim tarzı ortaçağdaki üretim tarzından başka bir manevi üretime karşılık verir. Maddi üretim kendi özgül tarihsel biçimi içinde ele alınmadıkça, ona karşılık veren manevi üretimdeki belirlilik ile bu ikisi arasındaki ilişki anlaşılamaz. Demek ki, manevi kültürü oluşturan manevi üretimi kavrayabilmek için onun somut tarihsel biçim içindeki maddi üretimle olan ilişkisini ele almak gerekmektedir. Ama, manevi kültüre kendi özelliğini kazandıran şey, manevi faaliyetin ürünleri değil, ama bu faaliyetin kendi yaratıcı içeriği ve bu faaliyet dolayısıyla insanlar arasında oluşan ilişkiler olup, insanların bu yaratıcı faaliyeti manevi kültürde belirli manevi değerler halinde nesnelleşir. Ne var ki, her manevi değer hemen bir kültürel değer olarak görülemez. Bu kültürel değerler, toplumdaki kültür farklılıklarınca belirlenir; bir başka deyişle, kültürel değerleri belirleyen şey, toplumda ilerici ya da gerici olarak niteleyebileceğimiz kültür tiplerinin kendileri, yani, toplumdaki farklı kesimlerinde berraklaşan farklı değer sistemleridir.

Öte yandan, belirleyici maddi kültür olmak üzere, maddi kültür ile manevi kültür arasında karşılıklı bir etkileşim vardır ve bu, toplumsal gelişme yasalarına bağlı, karmaşık bir ilişkidir. Öyle ki, toplumda maddi kültürün düşük düzeyde olduğu dönemlerde manevi kültürün ileri gelişmiş bir düzeyde olduğu görülebilir. Bu nedenle, maddi kültür ile manevi kültür arasındaki bu çelişkin ilişkiler ancak tüm toplumsal ilişkiler ölçeğinde değerlendirilebilir. Çünkü, örneğin, maddi üretimin manevi kültür üstündeki etkisi, kendi özelliği üretim tarzı ile belirlenen toplumsal ilişkiler ile toplumsal-siyasal düzen yoluyla ortaya çıkar. Toplumsal-siyasal düzen, bağlı olduğu ekonomik-toplumsal oluşumun gelişmişlik düzeyinde kültür üstünde etkide bulunur. Burda, hiç kuşkusuz ideolojilerin (fikir sistemlerinin), ya da daha önce değindiğimiz üzere, değer sistemlerinin önemi de açığa çıkmaktadır. Çünkü, bilindiği gibi, toplumda egemen fikirler ve değerler, her zaman için egemen kesimin fikirleri ve değerleri olmuş, toplumdaki manevi güç haline gelmiştir. Bu bakımdan, kültür (burda özellikle manevi kültür), toplum içinde farklı kesimlerin konumlarına, fikir ve değer sistemlerine göre farklılıklar gösterir.

O halde, buraya kadar açıkladıklarımızdan şunları özetleyebiliriz. Bir toplumdaki manevi kültürü (bilimi, sanatı, ahlakı, dini, hukuku, vs.) ancak maddi kültürle (maddi üretim tarzı, ilişkileri, araçlarıyla vs.) bağıntılı bir bütünlük içinde, yani, genel yaratıcı toplumsal etkinlik içinde ve kültürün toplumda farklı değerlere bağlı karakterine göre ele alarak doğru bir şekilde değerlendirebiliriz.

KÜLTÜR VE TOPLUMSAL GELİŞME

Kültür, hiç kuşkusuz, toplumsal bir olgu olarak, yukarda da değindiğimiz gibi, toplumun genel nesnel gelişme yasaları uyarınca bir gelişme gösterir, bu nedenle de toplumdaki üretim tarzına sıkı sıkıya bağlıdırlar. İnsanoğlu toplumunun gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan her üretim tarzı belli bir tarihsel kültür biçimine karşılık verir ve her üretim tarzının ortadan kalkıp yerine yenisinin gelmesiyle bağıntısı içinde bu kültür biçimleri de ortadan kalkarak yerini yenilerine bırakır. Böylece kültür, insanoğlunun tarihsel gelişmesi içinde, başkacalıkla, ilkel toplum kültürü, köleci toplum kültürü, feodal toplum kültürü ve burjuva toplum kültürü olarak aşamalı bir gelişme göstermiştir. Ne var ki, üretim ilişkilerinin biçimine bağlı olarak uzlaşmaz çelişkilerin ortaya çıktığı toplumlarda bu uzlaşmaz çelişkiler bütün bir toplumsal yapı, toplumsal bilinç biçimi ve kül-

yor: "Rusya genç bir ülkedir ve kültürü bireşimsel bir kültürdür. Rus sanatçısı 'uzman' olamaz, olmamalıdır. Yazar, resimden, mimariden, müzikten anlamalıdır. Hele ki nesir yazarı ozandan ve ozan nesir yazarından..."

Az sonra, bu doğrultudaki görüşlerini daha geniş bir alana yayarak şöyle diyor Blok: "Rusya'da resim, müzik, nesir, şiir birbirinden ayrılmaz olduğu gibi, felsefe, din, toplumsallık ve hatta siyasa da, bunlardan ve birbirinden ayrılmaz. Birlikte bunlar, ulusal kültürün değerli yükünü taşıyan birleşik, güçlü akışı oluştururlar..."

Blok'un daha ilerdeki düşüncelerine geçmeden önce, yukardaki alıntılarda yer alan "bireşimsel kültür" ve "ulusal kültür" kavramları üzerinde durmak gerekiyor. Blok "bireşimsel (sentezci) kültür" sözüyle, kültür kavramının hem bütünselliğine, hem bilimselliğine işaret etmiş oluyor... "Ulusal kültürün değerli yükü" sözüyle de, söz konusu kültürün oturacağı temeli, belli bir ulusal çerçevede, belli bir zaman ve mekanda yerini, anlamını belirlemiş oluyor... Bir başka deyişle, bir ulusun kültürü, birbirinden kopuk bireysel yaratıların belirsiz bir zaman ve mekanda ilkesiz bir toplamı değil; gelişmesi ve bütünselliği ile belli bir toplumsal temelde, belli zaman süreçlerinde ve belli yasallıklara bağlı olarak düşünülmesi gereken bir kavramdır. Blok, ülkesinin kültürüne özgü "bireşimsel" niteliğe özellikle değinmekle de, (daha aşağıdaki bir alıntıda da görüleceği üzere), Rusya'nın (tarihini en çok birkaç yüzyıl önceye götürebileceğimiz) gelişme, ilerleme dinamiğine işaret etmiş oluyor.

"Ulusal kültürün değerli yükü"nün bir parçası olmaya herhalde aday sayamayacağımız ve ancak moda olabildiği sürede yaşayabilecek olan bir roman (ve öykü) türü ile, "toplumsallık" ve "siyasallık"la bağıntıdan ölümcül ürküntü duyan bir şiir anlayışı ürünlerinin yeni bir hızla yaygınlaştırılmak istendiğini gözlemlediğimiz günümüz Türkiye'sinde, kimilerince "sekterlik" sayılabilecek bu görüşlerinden sonra, Blok "arı şiir" konusunda şunları söylüyor: " 'Arı şiir' ancak bir an 'uzmanlar' arasında ilgi ve tartışma uyandırır. Bu tartışmalar parladıkları gibi hızla sönerler ve sonra kabak tadı verirler... 'Sanat için sanat'tan ve hemen sonra da 'arı edebiyatsal' ödevlerden, şiirin özel yerinden vb. söz edilmesi, bazen ilginçtir belki, fakat besleyici ve yaşamsal değildir..."

Yeterince açık bu sözlerden sonra görüşlerini şu paragrafla tamamlıyor Blok: "Rusya'da hiçbir 'arı edebiyatsal' okul olmadı, olamazdı ve umalım ki uzun zaman olmayacaktır. Rusya Fransa'dan daha genç bir ülkedir çünkü. Edebiyatının kendi gelenekleri vardır. Toplumsallık, felsefe ve gazetecilikle (publitsistik) bağımlıdır bu edebiyat..."

Rus simgeciliğinin büyük ozanı, genel olarak şiir sanatının büyük bir ustası; güncel-siyasal (bizde küçümsemek amacıyla kullanılan bir sözcükle, "bağıran") şiirin hiçbir zaman yandaşı olmamış Aleksandr Blok'un "arı şiir" üstüne görüşleri böyle...

Blok, 1921 yılında, savaş ve devrim sarsıntılarının yaşandığı, yaşanmakta olduğu toplumsal koşullarda yazmış bu yazıyı... 1905 atılımının başarısızlığa uğramasından sonra, Stoliypin'in kanlı diktatörlük döneminde (binlerce işçi ve öğrencinin ipe çekildiği bir dönemde) bir zamanlar "arı sanat" savunuculuğu yapılmış çevrelerde (ve hatta bazı toplumcu sanat çevrelerinde) bir yandan gizemciliğin, gericiliğin, öte yandan doğalcı betimlerin, sapkınlık temalarının nasıl arsızca yaygınlaştığına, bireyciliğin nasıl bulaşıcı bir hastalık gibi yayıldığına tanık olmuş. Tüm bu gözlemler, görgüler, olgular üzerine kurmuş yazısını...

Çeşitli siyasal, ekonomik, kültürel etmenlerle ulusal ve toplumsal köklerinden, sorumluluklarından koparılmaya; ülkesinin somutluğuyla gerçekliğiyle "yaşamsal" ve "besleyici" damarları kesilmeye çalışılan; kısır, bencil, tekil ve yüzeysel bir yaratıcılık anlayışı içinde hapsolmaya zorlanarak günübirlik modaların, bireyciliğin ve sorumsuzluğun karanlığına sürüklenen ülkemiz yazarları, ozanları, sanatçıları, yukarda özetlenen görüşler ışığında, "ulusal kültür", "arı sanat" vb. kavramlar üzerinde bir daha düşünmelidirler...

1- Aleksandr Blok, **O naznaçenii poeta**, Izdatelstvo "Sovetskaya Rossiya" 1971.
2- **Akmeizm** akımı için bkz.: **Ülke Ülke Çağdaş Dünya Şiiri**, I. Cilt, s. 67 vd. Milliyet Yayınları, 1979; **Yazın Akımları Açısından Rus Yazınına Genel Bir Bakış**, (**Türk Dili**, Ocak 1981)

KÖY ROMANI — KENT ROMANI ÜZERİNE

EMRE KONGAR

Roman, kentsel bir olgudur. Bir başka deyişle, kökleri eski Yunan'a dek uzanan roman türü edebiyat, ancak kapitalizmin kentsel biçimde kendini gösterdiği dönemde parlamış ve tarihteki yerini almıştır.

Bunun nedeni, kentsel yaşam biçiminin özelliklerindendir. Kentsel yaşam, insanın öteki insanlarla yoğun ilişkiler içine girdiği bir ortamı belirler. İnsan, birdenbire, doğa içinde olduğundan daha yoğun bir biçimde öteki insanları algılar. Bu da, yaşamında, "öteki insanları", doğa içinde yalnız bulunduğundan (ya da yalnız ailesi ile yaşadığından) daha önemli ve etkili bir yere oturtur.

"Kentlilik" belli bir yaşam ve davranış biçimini içerir. Örneğin, zaman bilinci, kentlilik yaşamında, köylülük yaşamından daha çok gelişmiştir. Bunun ardında hiç kuşkusuz, zamana bağlı üretimden kaynaklanan "para ile ölçülebilen kazanç" vardır. Birlikte yaşama ve birlikte üretme zorunda kalan insanın geliştirdiği "ortaklaşa yaşam", örgüt bilincini de doğurur. Bu da, "kentliyi" "köylüden" ayıran çok önemli bir özelliktir.

Bir kentlinin, öteki insanlara "bağımlılığı", ya da daha doğru bir deyişle "karşılıklı bağımlılığı" bir köylüden çok daha yüksektir.

İşte, roman olgusunun kökeninde böyle bir gelişim ve değişim vardır. Madam Bovary, herşeyden çok, insanın, öteki insanlara duyduğu ilginin getirdiği patlamayı simgeler edebiyatta.

Roman, Türkiye'ye, bu yüzden, Tanzimattan sonra tüm ağırlığı ile girebilmiştir. Her ne kadar, Osmanlı'da, çok daha önce, mesnevi ve destan türü yapıtlar göze çarpıyorsa da, yukarda açıklamaya çalıştığım anlamda ilk romanlar, çeviriler olarak ortaya çıktı. Bu açıdan Şemsettin Sami'nin Taaşşuk-u Talat ve Fitnat'ı ilk roman sayılabilir.

Genç Osmanlılar eyleminin ideolojik-siyasal niteliğiyle bütünleştiği için, roman, bir süre sonra, Osmanlı toplumu açısından "ilerici" bir içerik ve işlev kazandı. Bu işlevini Bağımsızlık Savaşı sırasında ve sonrasında da sürdürdü.

Her toplumun romanı, o toplumun genel özelliklerinden büyük ölçüde etkilenir. Toplumsal oluşumun filizlerine dayalı olan "avant-garde" romanlar bile, genel çerçeve olarak güncelin egemenliğinden etkilenir.

Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'deki romanın da, toplumun genel niteliklerinden etkilenmesi son derece doğaldır. Hele, gerek Osmanlı'nın son dönemindeki, gerekse Bağımsızlık Savaşı sırasındaki ve sonrasındaki romanların "ilerici-toplumsallık" niteliğinin oluşturduğu gelenek düşünüldüğünde, "gerçekçiliğin" bir genel kategori olarak, uzun süre, Türk romanına egemen olmasına şaşmamak gerekir.

Toplumun temel nitelikleriyle birlikte, ana sorunların da romana yansıması doğaldır. Nitekim, Kurtuluş Savaşı sırasındaki hesaplaşma, Halide Edip'in, Yakup Kadri'nin, Refik Halid'in, Reşat Nuri'nin romanlarına, ayrı ayrı biçimlerde, fakat genellikle belirleyici tema olarak yansımıştır. Daha sonra, siyasal ve kültürel olarak Doğu-Batı hesaplaşması da, özellikle Kemal Tahir'in romanlarında işlenen konulardan biridir. (Bu bağlamda, Hilmi Yavuz'un "Doğu-Batı tartışması bir yana, kültürümüz, her ikisini de yadsıyan bir 'ayaktakımı kültürü' niteliğine dönüşüyor" tezine dikkati çekmek isterim.)

Türk toplumunun hızlı bir kentleşme içinde olması, günümüzün en belirleyici toplumsal olgusudur kanımca. Bu çerçeve içinde "roman"ın tartışma konusu olması da doğal. Fakat, toplumumuzun temel nitelikleri pek çok açıdan, "köylülüğünü" sürdürüyor. Bir başka deyişle, kentli nüfus, gittikçe artıyor ama, köylülükten ne derece kurtuluyor, orası tartışmalı.

Üstelik, nüfusumuzun, önemli bir bölümü, hâlâ kırsal alanlarda yaşıyor. Bu açıdan, "köy"ü konu alan romanların varlığını, hatta etkisini yadırgamamak gerek. Bir de "Köy Enstitüleri" olayının köy kökenli pek çok yazarı toplumumuza kazandırdığını da unutmamalı.

Günümüzün sorunu, köy-kent hesaplaşmasından çok daha önemli bir "kentleşme" olayıdır. Bu açıdan, konuyu, köy romanı, kent romanı ikiliği içinde algılamaktan çok, Artun Ünsal'ın geçen sayıda belirttiği gibi, bir süreç, bir süreklilik içinde ele almak daha doğru olur kanısındayım. Çok çok, diyalektik bir bütünlüktür söz konusu olan.

Aslında, bütün sanat ve edebiyat dalları gibi, romanda da öz-biçim bütünlüğüdür esas olan. Köy romanı, kent romanı tartışması, biçim öğelerini bir yana bırakarak, salt öz üzerinde odaklaştığı için, edebiyattan çok toplumbilim alanına giren bir tartışmadır.

Bu çerçeve içinde, hiç duraksamadan, Türkiye'nin yazgısının kentlerde belirleneceğini söyleyebiliriz. Fakat, bu gerçek, romanda köy temasının gözardı edilmesine yol açar mı? Çok kuşkuluyum.

ARABESK ÜZERİNE SORUŞTURMA

Düşün alanında gerçek, görüşlerin çatışmasından doğar. Değişik yaklaşımlar konu üzerinde bütün bir görüş sağlamak için değerlendirilmelidir. Tartışma açmak konu üzerinde en doğru değerlendirmeye varmak için gereklidir, başka türlü olmaz. Arabesk tartışmasına da girmenin nedeni bu. Konu üzerinde söylenenlere, ilgililer ve okuyucular her tartışmada olduğu gibi katılmayabilirler, ama sonunda herhalde okuyucunun ve uzmanların da ufukları genişler ya da değişebilir. Tartışma sürecek.

"DÜNYANIN BATIK KISMINDAN SU SEVİYESİNDEKİ KISMINA ÇIKMAYI AMAÇLAYAN KESİMİN MÜZİĞİ..."

TİMUR SELÇUK

Türk sanat müziğinde, saraydan himaye görmüş olan besteciler soylu eserler üretmişlerdir. Şu ya da bu nedenle saraydan himaye görmemiş olan besteciler de vardır muhakkak ve kaliteli eserler vermişlerdir. Bir de hem en büyük koruyucudan himaye gören, hem de gerçekten seviyesiz eserler veren müzisyenler olmalı. (Meyhane ve alemlerde çalıp söylenen müzikler), bir anlamda halka daha yakın müzikler.

Bugünkü arabesk türünü bu çizginin bir uzantısı olarak görmek mümkün. Gerçek halk müziğinden de yok denecek kadar az yararlanan arabesk, günümüzde içine batı türünden yapay motif ve tavırlar katarak, çağdaş bir müzikal azgelişmişlik örneği olarak ülkemizin ekonomik ve kültürel tablosunu büyük bir ustalıkla sergilemektedir. Ritmik yapısıyla, dinamizmden uzak tek düzeliği işler. Solistlerde bazen içe dönük, karamsar bir yorum, bazen de ne zaman ne yapacağı belli olmayan saldırgan bir yorum duyulur. İkisinde de bol gırtlak nameli yapay bir duygusallık söz konusudur.

Orkestrasyon tek düzedir, çok sesli değil, çok sazlıdır. Batı sazları ile doğu sazları karıştırılır, eşsez (unison) eşlik edilir, arada bir gitar ya da klavyeli aletten makama denk düşen çaresiz bir minör yahut majör akoru duyulur. Dış görünüşüne dönük ama zevksizce donuk bir anlatım.

Tüketim sahası, yüksek tabakada "snobizm" olarak rağbet görür. Orta tabakanın sanatsal eğitimindeki boşlukları nedeniyle yoğun biçimde tükettiği, ezilen büyük kesimin, sınıf değiştirme özlemi içerisinde olanları tarafından daha çok ilgi gören bir tür. "Batsın bu dünya" derken, dünyanın batık kısmından su seviyesindeki kısmına çıkmayı amaçlayan kesimin müziği. Dünyayı dönüştürüp değiştirecek olan ezilen kesim, bazı fırsatlarla bu türü dinlese bile, onun asıl bel bağladığı türküler başkadır.

Ülkemizin geleceğine baktığımızda giderek yok olan orta sınıfın tükettiği bu müzik türünün birçok değişikliğe gebe olduğu muhakkak. Kapitalist üretim ve tüketim süreci rayına otursa ve gelişme gösterse, bu müzik, özü aynı kalmak koşuluyla muhakkak biçim değiştirecektir. Yani pop tarzı, batı sazlarıyla daha zengin bir orkestrasyon ve batıya dönük gırtlak yorumları. Bunun bazı örneklerine az da olsa rastlamaktayız. Ancak gelişme süreci belli bir seviyede olmadığından, orta sınıfı tümüyle saramıyor bu yeni yorumlar. Bu koşullarda arabesk kendi tek sesli bünyesi içerisinde küçük biçimsel değişikliklerle yetinerek uzun bir süre daha gidecektir böylece. Kanımca son on yılda bu türdeki en belirgin değişiklik, müzik estetiğinden yoksun ilkel bir saldırganlığın solistlerin yorumunda ve orkestra eşliğinde belirginleşmesidir. Bu mantık son on yılda ticari hayatımızda gelişen, çevresindekilere yaşama hakkı tanımayan, herşeyi "benimdir" diye yutan tutumun müziğe yansımış şeklidir.

Batının gelişmiş ülkelerine baktığımızda orada daha geniş ve varlıklı olan orta sınıfın ve bize göre biraz daha olanaklı ve sayıca küçük olan ezilen sınıfın içinde yerini bulan müzik türünün ise, esrar, seks, umursamazlık, bezginlik konularını içeren, ya da hayatı toz pembe gösteren türler olduğunu görüyoruz. Bu türler özleri aynı olmak koşuluyla, biçimsel değişiklikler nedeniyle modaya göre yer değiştiren para mıknatıslarıdır. Orta sınıfın satın alma gücü doğrultusunda, bu türün örnekleri yaygınlaşabiliyor ve aynı sistem ya da özlemlerin olduğu toplumlarda, ortak müzik türü

olarak evrenselleşebiliyor. Ancak işlevleri arabeskten farklı değil.

Bu müzik türlerini sistemin özündeki sömürünün doğal bir parçası olarak tanımlamak gerekiyor. Bu türden söyleyen solistlere saldırmakla ya da "bu türe karşıyız" demekle hiçbir şeyin halledilemeyeceğine inanıyorum. Sosyalist sistemde sanat konuları da toplumsal, ekonomik, politik konularla birlikte ele alınır ve işçi sınıfı örgütlü mücadelesinin bir parçasıdır.

Arabesk türüne "halkımızın çağdaş müziğidir" demek yanlıştır. Çok kullanılıyor olabilir, ancak bu bir ölçü değildir. Halkımızın bir çok yanlış şeyi zaman zaman yoğun biçimde kullanmış ya da desteklenmiştir. Ekonomik koşullar, çaresizlik, yoksulluk, eğitim eksikliği, bunların nedenidir.

Arabesk türü batıdaki yapay pop türleri gibi çıkmaz bir sokaktadır, dünden bugüne bizleri bir yere getirmemiştir. Yarın da götürmeyecektir. Çünkü, kaliteli ve halka yararlı olmak, var oluş nedenine aykırıdır. Türk hafif müziği, yavaş ama sağlıklı biçimde gelişmektedir. Sabırlı ve bilinçli olalım.

Dostlukla...

"BU MÜZİĞE ARABESK DEMEYE DİLİM VARMIYOR..."

ERCAN TURGUT

1978 yılında okuduğum bir long-play'de yer alan "Huzurum Kalmadı" adlı şarkı geniş ilgi topladı. Daha sonra "Dönemezsin" adı ile bir long-play okudum ve bu long-play'le arabesk dünyasına kesin bir adım atmış oldum. Tamamiyle şans eseri oldu bu gelişme, planlı ve programlı değildi. Benim için bu müzik türü Arapların etkisi ile sokulmuş bir müzik değil. Bu müziğe arabesk demeye de dilim varmıyor. Türkler ve Araplar uzun yıllar birarada kalmışlar, eğer bir etkilenme söz konusuyla, bu Türklerin Arapları etkilemesi biçiminde olmuştur, Arapların Türkleri etkilemesi biçiminde değil...

Bizim insanımız aşıktır, hissidir, üzülenle üzülür, gülenle güler. Bu temalar ona hitap eder. Bu değerleri insanımızın anlayacağı dilde anlatmakla toplumsallaştırmak mümtündür. Ancak, bu öğelerden ayırarak, örneğin siyasal konuların işlenmesi ise, buna karşıyım, bizim kaynağımızda yoktur. Bunların duygularımıza hitap etmesi gerekir.

"TEMELİNDE NEŞE OLSAYDI HALK BU DENLİ TUTMAYACAKTI..."

NİLÜFER

Arabeskin temelinde keder, elem, dert öğeleri vardır. Temelinde neşe olsaydı halk bu denli tutmayacaktı. Arabeskin toplumsallaştırılması yoluyla, keder ve dert öğelerinden arındırılması, topluma belli bir mesaj iletir duruma getirilmesine karşıyım. Çünkü o zaman halkın dinleyeceğini sanmıyorum.

Arabesk okumaya başladım. Çünkü, birincisi, moda haline gelmişti arabesk türü. İkincisi ve daha da önemlisi, ezelden beri Türk sanat müziği okur ve dinlerdim. Şimdi arabesk okumak büyük bir zevk veriyor bana. Yani sadece akım haline geldiği için okuduğum düşünülmesin.

"HİSSEDEREK VE SEVEREK OKUYORUM..."

YELİZ

Toplumsallaştırma arabeskin yapısını bozmamak koşulu ile mümkündür. Bugüne dek yapılan parçalar arasında topluma değişik mesajlar iletmeyi amaçlayanlar vardı. Orhan Gencebay bunun örneklerini verdi. Arabeskte önemli olan elem, keder, dert teması bugüne dek sürekli işlenmiş, böyle gelmiş böyle gidiyor. Ama gitmeyebilir de. Özellikle arabeskin müzik yapısını bozmadan, bu biçimle daha değişik mesajlar iletilebilinir.

Benim için Türk hafif müziği bitmiştir. Türkiye'de Türk hafif müziği olayının bittiğini Eurovision yarışmaları da göstermiştir. Ayrıca ben Türk hafif müziği okumaya başladığım zamanlar bile aklımda Türk sanat müziği vardı. Fakat yaşım küçüktü, deneyim sahibi olmam gerekiyordu. Ayrıca şunu da inkar etmemek gerekir: Bir moda idi arabesk, ancak ben arabeski okurken hissederek ve severek okuyorum.

KARİKATÜRÜN SORUNLARI...

NEZİH DANYAL

Bilim ve Sanat Dergisi gelecek sayılarında her sanat dalının sorunlarının tartışıldığı özel sayılar yapmayı düşünüyor.

Karikatür sanatı üzerine tartışma açıldığında hangi sorunlar tartışılabilir? Öneri olarak ilk akla gelen ve tartışılması gerekli sorunlar şöyle:

– Karikatür sanatının gittikçe geliştiğini savunanların karşısında, gerilediğini ve artık usta karikatürcü yetişmeyeceğini söyleyenler var. Karikatür sanatı yurda yayılmaktadır. Geçmiş dönemde Ankara, İzmir, Eskişehir gibi illerin karikatürcülerini biraraya getiren Karikatürcüler Derneği Temsilcilikleri açıldı. Çeşitli kentlerde karikatürcüler biraraya gelerek gruplar oluşturdular. Bu bir gelişme midir? Bu gelişme nasıl sürdürülmelidir? Yoksa karikatür sanatı, yaygınlaşmasına karşın gerilemekte midir? Bugün amatörce çizen genç çizerlerin tümü karikatürcü olmayacaktır, ancak içlerinde karikatürü meslek edinen ustalar çıkmayacak mıdır?

– Arayış içindeki genç çizerler için neler yapılmalı? Karikatür üzerine gerektiği kadar yazı yazılıyor mu? Usta çizerler deneyimlerini ve edindikleri bilgileri yazmalı mı? "Çizgisini kalınlaştırır, perspektifin bozuk, bu konu çok işlendi" eleştirileri yeterli mi? "Çevrenizdeki sosyal olaylardan konu seçin" diyen ve kovboy, Tarzan konuları işleyen dergilerin önerileri yeterince inandırıcı mı?

– "Karikatür sanatı", "Karikatür zanaatı" gibi iki kavram düşünülebilir mi? Çizer toplumsal sorunları işlerken bunların gerçek nedenlerini araştırmak için sosyal bilimlerden yararlanmalı mı? Hangi yöntemle izleyenin sorununa sahip çıkmasını sağlamalı? Ya da salt güldürmek için kelime oyunlarından yararlanarak sululuk yapmak gibi sorunlara üstünkörü bakıp izleyeni sorununa yabancılaştırmalı mı?

– Karikatür, toplumun hergün gördüğü, çok iyi bildiği, kimi zaman usandığı simgeleri kullanma sanatı mıdır? Örneğin "Reklamlar"ı kullanmak. Bu kolaycı yolla "Reklamlar"ı eleştirirken, "Reklamlar"ın reklamı yapılmıyor mu? Bu karikatürler kime çiziliyor, kime yarar sağlıyor? Yoksa karikatür yeni simgeler bulma sanatı mıdır? Toplumun hergün içinde yaşadığı, ama gerçek nedenlerini bilmediği sorunlar için yeni simgeler aramak gerekir mi?

– Karikatür, izleyene ne ölçüde ulaşırsa o ölçüde etkin olur. Çok satmak yararlı olmak mıdır? Yaygınlaşmadıkça, yararlı olanın yararlılığı ne ölçüde doğrudur? Yararlı yönde etkili olmak için nasıl harekete geçilmelidir?

– Karikatür "zihinsel gülme"yi mi amaçlamalı, "fiziksel gülme"yi mi? Karikatür "çizgide mizah yapmak", "çizgi ile mizah yapmak", "çizgi ve yazı ile mizah yapmak" gibi çeşitli şekillerde tanımlanıyor. Bu tanımlardan giderek karikatürü türlere ayırmak gerekir mi?

– Karikatürcü, çağının tanığıdır. Çizdikleri belge olarak kalacak mıdır, ya da işlevini bitirip yitip gidecek midir? "Kalıcı karikatür" var mıdır? Karikatürün kalıcı olması, o karikatürün işlediği sorunun sürdüğü anlamına gelir mi?

– Türk karikatürünün ortak bir çizgisi, ya da özelliği var mı? Çeşitli ülkelerin grafik anlatımlı karikatürü birbirlerini ve bizim karikatürümüzü de etkiliyor. Bu etkilenmeyi doğal mı karşılamalı?

– Karikatür çizimi, konuyu bulan ve çizenin ayrı kişiler olması ve ortak bir ürün yaratmaları gibi kollektif mi olmalı. Bu, karikatür sanatçısı ve karikatür sanatı için sorunlar getirir mi?

– Yalnız var olanı eleştirmekle yetinmek, sorunların çözümüne ne getirir? Eleştirinin gerçekliğine bile gölge düşürmez mi? Almaşık koymak çözümse, bu nasıl kanıtlanır, nasıl gerçekleştirilir?

Karikatür sanatının sorunları bu kadar değil kuşkusuz. Yukarıda tartışılmasını önerdiğim sorunlar kendi içlerinde çelişkili de olsa tartışılması zorunlu. Bu tartışmalar genç çizerlere yararlı olacaktır. Ancak o zaman dünyanın değişimine katkıda bulunacak çizerler çıkacaktır.

SARI YILMAZ — KARA PINAR

VARLIK ÖZMENEK

Neden sonra,

"— Adın ne senin?" diye sorduğumda,

"— Yılmaz! Ama bana Sarı Yılmaz derler" demişti.

12-13 yaşlarında sarı, ince, zemberek gibi bir çocuktu.

Ayakkabılarıma fırça sallarken, boya kutusunun kenarında duran sigarasından zaman zaman nefes çekiyordu...

"— Yeni mi başladın?"

"— Neye?"

"— Sigaraya" dedim.

Başını kaldırdı, gözgöze geldik. Bakışları, sorularımın içtenliğini tartıyor gibiydi. Olumlu bir kanıya varmış olacak ki, çok doğal ve çok dostça,

"— Üç yıl oldu" dedi. "İndir! Öbür ayağını ver!."

Dediğini yaptım...

"— Nereden biliyorsun üç yıl olduğunu? Gün mü sayıyorsun?" diye, bu kez biraz da takılarak sordum. O, baştan beri sürdürdüğü ciddi tavrını bozmadı:

"— O yıl dördüncü sınıfa gidiyordum!..."

Cemre gibi birşey düştü belleğime. Dördüncü sınıflarımız... Sarı Yılmaz'ın dördüncü sınıfı... Bu sözlerde sevgi, özlem, acı vardı...

Sonra ciddi, saygılı bir soru-yanıta koyulduk.

"— Okulu bitirdin mi?"

"— Geçen yıl bitti."

"— Ortaokula gitmedin mi?"

"— Gitmedim."

"— Okusaydın daha iyi olmaz mıydı?"

"— Olurdu ama olmadı!..."

Yanıtları kısa ve kesikti, ama, söylemedikleri daha anlatıcıydı... Karşılıklı yakınlaşmamız da bu yüzden oldu galiba...

"— Baban ne iş yapar?"

"— İşçi!"

"— Nerede?"

"— İnşaatlarda!"

"— Annen?"

"— Evlere, hizmete gider..."

"— Kardeşlerin var mı?"

"— Var, beş taneyiz."

"— Sen kaçıncısın?"

"— Benden küçük iki tane var..."

"— Nerede oturursunuz?"

"— Yıldız'da, kondularda..."

"— ....."

Boya işi bitti. Borcumu sordum.

Küçük portakal sandığından bozma iğreti boya kutusunun ipini omuzuna takmaya çalışırken, nedense sigarasının dumanları kadar düşünceli görünüyordu.

"— İki buçuk lira versen yeter!" dedi.

Ayakkabı boyatma 5 - 10 lira arasında değişiyordu oysa.

"— Niçin az istiyorsun?" diye sordum.

Sarı Yılmaz, o zehir-zemberek görünümünden ödün vermeden, sıcak, kaçamak bir bakışla yanıtladı:

"— Seninle ahbaplık yaptık; artık arkadaş sayılırız. Boş ver!..."

"— ....."

Sarı Yılmaz ile bütün konuşmamız bu... O günden sonra Sarı Yılmaz'ı bir daha görmedim...

Aylar sonra o semtte, onun gibi boyacılık yapan bir çocuğa sordum. Hemen tanıdı ve anlatmaya başladı:

"— Sarı Yılmaz hapis düştü abi. Adam bıçakladı!..."

Adam, Sarı Yılmaz'a "piç!" demiş...

* * *

Sarı Yılmaz'ı o gün bu gündür algılamaya çalışıyorum.

Kendimce, vardığım sonuçlardan biri ve önemlisi, Sarı Yılmaz'da bir kültür yansıması buluyorum. Kökü, gövdesi yüzyıllık bir çınar ağacının, yaşamadan yaşlanmış körpe bir yaprağı gibi geliyor bana Sarı Yılmaz.

Bu kültür yansımasını, ipince, ama, kaynağı ve ışığı gür bir aydınlık çizgi halinde, "Seninle ahbaplık yaptık; artık arkadaş sayılırız" sözlerinin yalınlığında, duruluğunda göremez miyiz?...

Her ne kadar 12-13 yaşlarındaki bir çocuğun ağzından ifadesini bulmuş olsa da, kuşak kuşak derin-

liklere kök saldığı için bir kültür yansıması olsa gerek bu sözler, diyorum. Kültür, o derinliklerdeki birikim değil midir? Sarp kayalar ve taşlar arasından tomurcuk veren çiçeklerin de bir anlamı olmalı...

Yoksa Sarı Yılmaz, onca küçük yaşında hangi deneyleriyle bulup çıkaracak bu sözü. Olanaklı mı? Kaldı ki, bu sözlerden kısa bir süre sonra bir başka "ahbaplığa" bıçak sallamıştı Sarı Yılmaz...

* * *

Saf bir kültür olgusundan söz etmek istemiyorum. Ama kültürün "saflaşması" diye bir olgu vardır kanımca. Onu evrensel yapan önem ve zenginlik de buradan gelse gerek.

Gidin bu kültürün derinliğine, Venezuella'dan çıkabilirsiniz; Zambia'da, Kamboçya'da karşılaşabiliriz..

Beri yandan, şu "saflaşma" da evrensel bence:

Kırk yıl kadar önce batılı bir pedagog Türkiye'ye gelmiş. Köylere götürmüşler kendisini. Bakmış ki, tarlada-bayırda çocuklar. Çiftte-çubukta çocuklar. Sığırın peşinde çocuklar... Oyun oynayan çocuk görmemiş köyde.

İş başında bir çocuğa sormuş:

"— Evladım, burada bütün işleri çocuklar mı yapar?"

Çocuk yanıt vermiş:

"— Hayır! Biz yaparız..."

* * *

Kırk yıl önceki Sarı Yılmaz'ın babası köylü, bugünkünün babası kentli işçi. Daha doğrusu işçileşen köylü...

Ama az bir "Devr-i daim" olayı değil bu. Hatta deyim yerindeyse sosyo-nükleer bir olay!... Nasıl?

Üç yıl önce, yani Sarı Yılmaz ile tanışmadan az önce, VATAN Gazetesinde yayınlanan bir "Ankara Notu"mda böyle bir "Devr-i daim"den söz etmiştim. Özetle şöyle:

"... toplumsal yaşamın olanca genişliğinde gözlenen olayla, çeyrek yüzyıl önce gene Türkiye'nin belirli bir arazi parçası üzerinde yaşanan olay arasında düşündürücü benzerlikler geliyor akla.

Konya ilinin doğusuna düşen binlerce dekar arazi üzerinde Karapınar ovasında meydana gelen rüzgar erozyonu ve çölleşme olgusu ile bugün kültürel alanlardaki çölleşme olgusu arasındaki benzerlikler kaba hatlarıyla üstüste çakışıyor.

Ne olmuştu Karapınar ovasında?

Yıl 1950'ler...

... Anadolu'ya traktör giriyor. Henüz pullukla tanışmayan topraklar üzerinde traktörler dolaşıyor. Deşiyor, karıyor, eziyor...

Traktör sadece topraktaki geleneksel üretim ve ilişkileri sarsmakla kalmıyor. Belli bir teknolojinin, ortam ve koşulla çelişkisi halinde ortaya çıkan vahşeti simgeliyor.

Karapınar'ın uçsuz bucaksız ovasının karnı traktör demiriyle yarılırken, ortaya ilk yıllar korkunç bir verim çıkıyor. Ambarlar buğday almıyor. Üretim önceki yıllara oranla dev boyutlara erişiyor. Halkın deyimiyle, eşekler tarlada kayboluyor; başaklar altında..

Ve 1955'lerde bir rüzgar esmeya başlıyor.

Karasabana alışmış uysal topraklar, beş yıldır üzerinde gezinen vahşete dayanamıyor. Rüzgar estikçe, topraklar savruluyor. Savruluyor, savruldukça yığılıyor...

Daha bir önceki yıl, insana bereket akıtan topraklarda bir incecik ot bitmez oluyor.

Ve ortaya ne çıkıyor? Günden güne sınırını genişleten koskoca bir çöl... Evliya Çelebi'nin, "Seyahatnamesi"nde insan boyu otların bittiğini anlattığı Karapınar Ovası...

Karapınar çölü sadece Yeşilçam'ın işine yarıyor. Senaryosunu çöl üzerine kuran film yapımcıları Karapınar'a koşuyorlar. İstanbul'a döndüklerinde çölü anlatmakla bitiremiyorlar. Bu kez öbür film yapımcıları koşuyorlar Karapınar'a. Bu arada kum fırtınasına tutulurlarsa, İstanbul sofralarında, başlarından geçen macerayı anlatıyorlar ballandıra ballandıra...

Çok değil sadece beş yıl içinde Karapınar Ovası yaşıyor bu dramı.

Karapınar çölünün sınırı bir gün Nigde Aksaray sınırlarını zorlamaya başlıyor. Ve ondan sonra önlem aranmaya başlanıyor. Toprağa katranlar dökülüyor. Tahta çitler kuruluyor araziye. Toprağı sıkı sıkı tutacak arsız otlar yetiştirilmeye çalışılıyor arazide. Geven otu tohumları ekiliyor.

Geven otu arsız bir bitki. Orta Anadolu köylüsü geven otunu şöyle tanır: Buğday tarlaları için en tehlikeli asalağı barındıran ot... Kımıl denen zararlı böceği içinde barındırıyor geven otu. Ama ne yapalım ki, toprağa derin köklerle bağlı bu ot...

Üretim zararlılarıyla toprak kurtarılmaya çalışılıyor...

Sonra ne oluyor?

Karapınar çölünde ot bitmeye başlayınca tavşanlar dadanıyor ovaya. Uzmanlar avcılara müjde veriyor:

— Mevsimin her döneminde av serbest! Tavşanların kökünü kurutun!...

Ve ellerde tüfekler avcılar doluyor bu kez ovaya. Tüfekler barutla dolduruluyor, tetikler çekiliyor. Tavşanlar vuruluyor, vuruluyor, vuruluyor...

*Karapınar ne alemde şimdi bilmiyorum..."**

* * *

Genel toplumsal bir alaborayı ve bunun içinde, Sarı Yılmaz ile Karapınar serüvenini, sosyo-ekonomik potada damıtmak gerekiyor. Sadece "neden-sonuç" açıklamaları yetmiyor. Aradaki süreci soyutlamak; göz göz soyutlamak gerekiyor.

Bunun için de, sanat denen yüce emek ürünlerinin ışığına, her zamankinden daha çok gereksinmemiz var.

Sarı Yılmaz'lar, Karapınarlar gibi kuruyup gidebilir mi?...

Karapınar'lar da öyle!

---

* Vatan Gazetesi, 17 Ekim 1977. Ankara Notu - V. Özmenek

Kitaplar

MEHMET KÖK

KUŞKU ÇAĞI
J.K. GALBRAITH
Sosyo-Ekonomik Düşünceler
ve Sonuçları
Altın Kitaplar / 1980

Prof. Dr. Gülten Kazgan kitaba yazdığı önsözde Galbraith'i tanıtma gereğine iki neden gösteriyor. Birinci nedenle ilgili olarak söyledikleri şöyle:

"Son 15 yılda 'düşündürücü eserler' kapsamına girebilecek çevirilerse, Marksist yayınlarda yoğunlaşmış, hatta bu alanda pek düşündürücü olmayanlar bile Türkçe'ye aktarılmış, bunun dışındakiler çok kısır kalmıştır. Çağdaş iktisadi düşünce dünyasında, ders kitaplarının kapsadığı 'Yerleşmiş Teoriler' ile çevirilerin başlıca konusu olan Marksist yayınlar arasında kalan zengin bir alan da vardır. Galbraith, işte Türkiye'nin israrla ihmal ettiği bu alanda yer almaktadır." "....1970'lerin başından itibaren dünya ekonomisinin içine girdiği enflasyon-durgunluk-işsizlik açmazı ve dış ödeme açıkları yerleşmiş inançlar konusunda kuşku uyandırmaya başlamıştır. Yerleşmiş iktisat teorileri yaşanan olayı açıklamakta yetersiz kalmakta, geleneksellleşmiş iktisat politikası araçlarıyla sorunlardan biri çözülürken, diğeri daha da ağırlaşmaktadır. Marksizmin ise yaşanan bu sorunlara bilinen tek bir yanıtı vardır; o da geçerli değildir."

İkinci Galbraith'i tanıtma gereği nedeni olarak da, Gülten Kazgan şunları söylemekte:

"Tarihsel kültür mirası, aile ve okul eğitiminin niteliği, son yıllardaki koşullandırmalar Türk insanını, çoğunlukla tek yönlü düşünmeye, daha doğrusu, tek yönlü koyu bir inanca bağlamaya itmektedir. Özgür düşünce, karşılıklı tartışma yoluyla daha doğru, daha iyi olanı arama çabası, edindiği bilgi konusunda kuşku duyma, bilgisini somut gerçeklerle sınamadan geçirme, çevresinde sürüp giden toplumsal-iktisadi-siyasal nitelikteki olayları, edindiği bilgiyi kullanıp açıklamaya çalışma, ne yazık ki, aydınlar katında bile çok yaygın bir alışkanlık değildir. Oysa, 'düşünce özgürlüğü' bu alışkanlığı olağanlaştırmak için demokrasinin ayrılmaz bir öğesi sayılır."

Doğrusu "yerleşmiş teoriler" gerçekten çözümsüz. Ve yine bu teorilerin dışında kalan "teori"ler alanı da zengin. Ancak bu alanda kalan ekonomi teorileri hangi yeni çözüm gösteriyor? Marksizmin ise tek bir belli yanıtı var ve bu yanıt sosyalist sistemin varlığında somutlanmış. "Yerleşmiş teoriler" ve "Marksizm ile yerleşmiş teoriler arasında kalan alan"ın somutlandığı düzene de kapitalist sistem denmekte. Galbraith'in düşünceleri yeni bir sav mı iki sistem dışında?

Birinci nedenle ilgili söylediklerinde Gülten Kazgan açıkça Galbraith'i Marksizm'e karşı olarak öneriyor. Burada açıkça derken, yani neye karşı önerdiğini açıkça söyleyebiliyor. Marksizme karşı. Adını koymuş. Ama ikinci gösterdiği nedenle ilgili olarak Prof. okuyucuyu pek düşünmemiş. "Türk insanını, çoğunlukla tek yönlü düşünmeye, daha doğrusu, tek yönlü koyu bir inanca bağlamaya" iten düşünce, inanç hangisi? İşte bunu da açıkça söyleyebilmeliydi. Gülten Kazgan bu noktaya birinci gösterdiği nedenle olduğu kadar açık olmamakla birlikte şu biçimde değiniyor: "Oysa, 'düşünce özgürlüğü' bu alışkanlığı olağanlaştırmak için demokrasinin ayrılmaz bir öğesi sayılır. Demokrasinin 'düşünce özgürlüğü' ortamında yeşeren Galbraith gibi düşünürler, belki de en çok bu açıdan Türk okuyucusuna tanıtılmalıdır." Yani Prof. Dr. Gülten Kazgan önsözde okuyuculara, daha doğrusu kendisini tanımayan okuyuculara biraz haksızlık ederek Marksizme karşı çıktığı açıklıkla, "Faşizme karşı da ve bilhassa bu açıdan Galbraith'i okuyucuya tanıtmalıyız" diyemiyor. İşin burasında yönelttiğim eleştiri içinde söylemek istediğimi, antimarksist olsa bile anti-faşist aydınların "Türk insanını, çoğunlukla tek yönlü düşünmeye, daha doğrusu, tek yönlü koyu bir inanca bağlamaya iten" faşizme karşı cesaret ve açıklıkla karşı çıkamamalarının bir eleştirisi olarak anlayın. Yoksa amacım Galbraith'in faşizme karşı tutarlı düşünceler taşıyan ve bu yanıyla tanınması gereken biri olduğunu vurgulamak, ya da Gülten Kazgan'a Marksizme ve faşizme eş ağırlıkta karşı çıkmıyor diye serzenişte bulunmak değil, çünkü iki düşüncenin karşılaştırılamayacak biçimdeki zıtlığını biliyorum. Ve doğal olarak Gülten Kazgan'ın Galbraith'i tanıtma gereği nedeni olarak ileri sürdüğü ikinci noktaya karşı şu soruyu da sorma hakkını kendimde görüyorum: Bu nedenden Galbraith'ten önce savunulacak ve tanıtılacaklar yok mu? Galbraith'in anti-faşist Amerikalılar arasındaki yeri çok mu önemli?

Kitap, gazeteci uslubuyla yazılmış. İşlenen kişilerin özel yaşamlarına ve içinde yer aldıkları sosyal, politik olayların perde arkası dedikodularına, düşüncelerine verilen yerden çok fazla yer ayrılmış. Amerikan esprileriyle süslenen anlatım ve sosyo-ekonomik düşüncelerin işleniş biçimindeki hafifliğiyle kitap, sevimli olma çabasında, dayanaksız ve eklektik bir polemik. Ama işin garip yanı şu ki, sosyo-ekonomik düşünce ve bu düşüncelerin öncüleri olan düşünürlerden, Galbraith'in polemiğinden kurtulan olmadığı için ve yeni de birşey söylenmediği için geriye 'Kuşku' kalmış. Yani belirsizlik.

Kitabın temel amacı Marksizmle polemik olmayabilir. Ancak çok sıradan ve bilinen kalıplaşmış anti-marksist spekülasyonlar sık sık yer alıyor. Üçüncü Bölümde Karl Marx'ın Yol Ayrımı başlığı altında yer alan bir yaklaşım örnek verilmeye değer. Şöyle:

"**Ancak büyük ve yoğun olan pratik bir çelişki, Marx'ın güncel programıyla devrim umudu arasındadır.** (Altını biz çizdik) Manifesto'daki program tüm modern standartlara göre reformcu önlemlerle karşılaştırılabilir." "...İleri kapıtilast ülkelerde bunların birçoğu (toprağın özel mülkiyetinin kaldırılması, nüfusun merkezlere toplanmaması ve bankacılığın kamusal tekeli dışında) şu ya da bu biçimde gerçekleştirilmiştir. Ve bu reformlar, kapitalizmin sivri uçlarını törpülemeye yardımcı olmuş, böylece de, Marx'ın 'varolan tüm toplumsal koşulların şiddet kullanılarak yıkılması' isteğinin ertelenmesine yardım etmişlerdir. İşte bu anlamda Marx'ın düşünceleri, Marx'a karşı çalışmıştır. İç devrim, Rusya, Çin, Küba gibi Marx'ın arzuladığı reformlardan haberi bile olmayan ülkelerde gelişmiş ve gerçekleşmiştir."

Anlaşılacağı gibi yukarıda yer alan kitap bölümü çok yaygın bir yanlış anlayıştır. Bu yanlış anlayışın özeti Marx'ın ve Marksizmin demokratik reformlar ve devrimlerle sosyalist devrimlerin çelişmediğini, fakat birbirini tamamladığını ileri süren görüşünü demokratik devrimler ve reformlar, sosyalist devrimi geciktirir gibi bir iddiayla çürütme çabasına dayanır. Özü, reformlar ve devrimi birbirinin karşısına koyma isteğidir. Hiçbir gelişmiş kapitalist ülkelerde Marx'ın da istediği bazı reformların yapılmış olması işçi sınıfının ve ona bağlı olarak da Marksist hareketlerin serpilip gelişmesini önlememiş, aksine güçlendirmiş, yine geciktirmemiş devrimi aksine yakınlaştırmıştır. Yine hiçbir Marksist, devrim olsun diye demokratik devrim ve dönüşümleri yadsımamaktadır, bazı Marksizm dışı goşizan akımlar dışında. Dolayısıyla Galbraith'in ileri sürdüğü gibi Marx'ın güncel programıyla, devrim umudu arasında bir çelişki yoktur.

Kitapta yer yer karşımıza çıkan esprilerin düzeyine ve "inceliğine" de bir örnek vereceğiz. Bu örnek Keynes ve Marx karşılaştırılması üzerine: "... Keynes kişisel bir hoşnutsuzluğu yüzünden dünyayı değiştirmeye kalkışmamıştır. Marx çektiği yoksulluğun ve çıbanların kaşıntısının bedelini burjuvaziye ödeteceğine and içmiştir. Keynes ise ne yoksulluk çekmiştir, ne de çıbanlar yüzünden acı ve sıkıntı." (s. 194)

Özetle şunu söyleyelim ki Galbraith'i "ilerici", "demokrat" vs. gibi tanıtmak, Reagan'a karşı Carter'ı desteklemek kadar bir "demokratlık", "ilericilik" payı taşıyor, bunu kabul etmek gerekir. Tüm kitap içinde yazarın tek kuşku taşımadığı görülen nokta nükleer savaş tehditinin savaşılması gereken bir olay olduğu.

İnsan kitabı okuduktan sonra ister istemez şöyle düşünüyor: Demek ki Amerikan düşünürleri, yazarları, politikacıları arasından öyle seyrek ve az demokrat çıkıyor ki, dünya demokratları Galbraith gibi içten bir nükleer savaş aleyhtarı çıktığı zaman çağımız ilericiliği içinde bir bu yanının doğruluğu ile bile heyecanla sarılınabilen bir "düşünür" ilan edilebiliyor. Amerika'ya ve Amerikan halkına yazık.

NEZİH DANYAL